

IRIS

4/23

ročník 21 | číslo 4 | podzim – zima 2023

NEPRODEJNÉ

05 | **Antilopí
miniatura**

06 | **Ocas
jako bičík**

12 | **Rozárium
s příběhem**

Foto František Hykeš

Historická unikátní sušárna chmele v Šířimi.

Chmelová krajina pod ochranou UNESCO

Plzeň je vyhlášeným městem piva. Jeho Pilsner Urquell je světová top značka. Ovšem rostlina, jež mu dává nezaměnitelnou hořkost, se zde nepěstuje. Její produkční oblast je severněji na Rakovnicku a Žatecku. Přesto v minulosti, stejně jako vinice, byly chmelnice též zde. Dodnes je připomíná místní název Na Chmelnicích v těsném sousedství Vinic. Lze tu najít i dvě malé ukázkové chmelnice: Jedna roste v areálu Pivovarského muzea a druhá nad statkem Lüftnerka v zoologické a botanické zahradě. Ostatně jeho nejznámější majitel Josef Lüftner usiloval o získání práva vařit pivo, leč marně. Měšťané si vznik konkurence ostražitě hlídali. Minichmelnice představuje typickou českou odrůdu žatecký červeňák. Původní rostliny měly ještě původ v Podmoklech, vesničce na severu Rokycanska, v jediném místě, kde se do konce minulého tisíciletí pěstoval v Plzeňském kraji chmel.

V polovině září prolétla médii informace o zapsání hlavního města chmel Žatce a okolní krajiny mezi světové památky UNESCO. Dobrá, velmi dobrá zpráva! Zápis se konkrétně týká historického městského centra a na něj navazujícího dřívějšího průmyslového Pražského předměstí se sušárnami a sklady chmele. Druhou částí je Žatecká chmelářská krajina okolo obcí Trnovany a Stekník se stejnojmenným nejvýznamnějším českým rokokovým zámkem a hospodářstvím chmelářského výzkumného ústavu.

Žatečtí usilovali o zápis již od roku 2007. Cesta k němu trvala plných 16 let. České chmelářství je tak 17. českou památkou a pozoruhodností zařazenou mezi světové památky průvadačského významu. Přejme celé chmelářské krajiny od Rakovníka po Žatec, aby jí toto velké uznání pomohlo k záchraně množství typických industriálních staveb spojených se zpracováním chmele. Ve vesnicích jsou ještě stále k vidění, přestože většinou v nedobrému stavu. (hy)

Dřevěný domeček je minulostí

První listopadový den začala v Zoologické a botanické zahradě města Plzně výstavba nového pavilonu pro africké listožravé pralesní opice guerézy angolské. Dosavadní dřevěný domeček, který obývali primáti 25 let, se stane minulostí. Že šlo o stavbu již vetchou, dokazuje i to, že byla zbořena během jednoho dne.

V souvislosti s uvedenou investicí bude ukončen chov souběžně umístěných kočkodanů Brazzových. Obyvateli zahrady byli od roku 1981 a vystřídaly se zde čtyři generace. Důvodem je poskytnutí odpovídajících podmínek v novém prostředí právě pro guerézy. První mládě se jim narodilo hned po jejich příchodu do Plzně v roce 1998. Poté to byla dlouhá řada dalších. Populární byla například malá guerézka z července 2003 – samec Dardej (přesmyčka oblíbeného herce Martina Dejara), pokřtěný právě jím.

Velkou zajímavostí určitě je, že celoevropský chov tanzanského poddruhu této guerézy pochází z osmi jedinců dovezených v roce 1988 a 1994 do Československa, respektive do ČR.

V souvislosti s novým stavebním ruchem v plzeňské zoologické a botanické zahradě je třeba vysoko vyzdvihnout spolupráci mezi zoologickými zahradami a poděkovat kolegům. Guerézy angolské stráví čas změny v zázemí Zoo Praha; pro kočkodany Brazzovy se stala novým domovem Zoo Chleby. (mv)

PILNÁ PŘÍRODA

František Hykeš

Teplé sluneční paprsky letošního zvláště vydařeného říjnového babího léta mě uvelebily do proutěného křesla u záhonů užitkové zahrady. Začal jsem přemítat nad letošním vegetačním rokem. Pravda, úroda nijak mimořádná věru nebyla. Ale to byla spíše moje vina: Nepravidelně jsem zaléval, málo kypřil půdu. Vůbec se mně letos nějak zvlášť nedařilo. Chtěl jsem pořádně opravit plaňkový plot. Nestihl jsem. Chtěl jsem porazit dva tři roky uschlé ovocné stromy. Nestihl jsem. Chtěl jsem obnovit kus nejhůře vypadajícího trávníku. Nestihl jsem. Co jsem vlastně celé jaro, léto a začínající podzim dělal?! Podíval jsem se směrem k hromadě kompostu. Okrasné lebedy na něm vyrostly opět do výšky, že na jejich vrcholky téměř nedosáhnou. A to nejsem žádný trpaslík. Světlo modrý lilík je tentokrát ještě předstihl. Jako teplotní byla vyklíčil někdy koncem května a než ho spálí první přzemní mrazík, se z něho stal tenhle obdivuhodný velikán. Prakticky za čtyři měsíce. Pěkný výkon! Prostě pilná příroda. A nejen v případě lilíku. Vždyť vše, co má za vegetační rok stihnout – dát rostlinám vyklíčit, nechat je vykvést, urodit semena – každoročně splní na sto procent.

JSOU PRŮKOPNÍKY BIOMASY

Významným partnerem a podporovatelem Zoologické a botanické zahrady města Plzně je Plzeňská teplárenská, a. s. Ač energetický podnik, dlouhodobě dbá na ekologická hlediska při výrobě tepla a elektřiny. Letos je tomu již 20 let, co začal průkopnický používat jako jeden z palivových zdrojů biomasu. Nejprve se jednalo o její postupné přidávání ke standardnímu palivu, jímž bylo hnědé uhlí, dnes už je jednou z hlavních spalovaných komodit. V současné době dokážou dřevní odpad využít za určitých podmínek na sto procent bez podpory fosilních paliv dva kotle. V období mimo topnou sezónu se v Plzeňské teplárenské spaluje z 95 procent pouze biomasa! Její celoroční spotřeba činí 240 000 tun.

Ekologické je rovněž nakládání s popílkem, který při jejím hoření vzniká. Vyrábí se z něho hnojivo. Proces spalování bude letos vybaven moderním tzv. odpráškem, jehož zásluhou se emise sníží na polovinu. (rx)

FOTO NA TITULNÍ STRANĚ:

Gueréza angolská – pro jejich skupinu se právě rekonstruuje expozice.

Foto Kateřina Misíková

CITÁT TOHOTO ČÍSLA:

Dovolme přírodě, aby se řídila svým způsobem. Ona rozumí své věci lépe než my.

Michael de Montaigne

(1533 – 1582, francouzský renesanční myslitel, otec literárního žánru esej)

PODPORUJÍ NÁS:

Dvojitý křest

Druhá kniha vydaná na počest dvaceti čtvrtletníku IRIS – Skvosty přírody – se dočkala dokonce dvojího křtu. První se uskutečnil v rámci víkendového Vítání léta v zoologické a botanické zahradě a vodou z pramínek vyvěrajících na pomezí Plzeňského a Karlovarského kraje ji pokřtila operní pěvkyně Miriam Čížková. To proto, že její žákyně vyprovodily krásnými písničkami další dárkovou publikaci mezi čtenáře a ona se stala významnou posilou organizačního týmu, který v zahradě připravuje víkendový a sváteční doprovodný program. Což plně potvrdila o týden později při soutěžním finále Květinové dívky.

A poněvadž kniha představuje unikáty a zajímavosti přírody celých západních Čech a finančně ji podpořily oba kraje, byla křtěna nejen směsí minerálních vod z Bežovské a Toužimské, ale druhého křtu se jí dostalo rovněž na území Karlovarského kraje. V Bečovské botanické zahradě 24. září při slavnosti, nad níž převzal osobní patronát náměstek hejtmána pro oblast životního prostředí Ing. Karel Jakubec a již se zúčastnila členka Rady Karlovarského kraje pro oblast kultury a památkové péče Olga Haláková. Plzeňský kraj zastupoval předseda Komise životního prostředí, starosta městyse Klenci pod Čerchovem Ing. et Ing. Jan Bozděch, Ph.D.

Místo nebylo vybráno náhodně. Slavnostním křtem byla oceněna spolupráce Bečovské botanické zahrady s plzeňskou zoologickou a botanickou zahradou. Navíc jedna z kapitol knihy je věnována její obnově a současnosti.

Obě knihy vydané k 20. výročí počátků časopisu IRIS – Expedice za poznáním a Skvosty přírody – je možné zakoupit v zoologické a botanické zahradě v suvenýrech U lemura, a to též prostřednictvím e-shopu. (eš)

Foto Alois Žižka

VELKOLEPÉ UKONČENÍ JUBILEJNÍ PRÁZDNINOVÉ ŠTAFETY

GRATULOVAL CÍSAŘ A KRÁL KAREL IV.

Oceněné děti v Prázdňinové štafetě 2023 a jejich rodiny přivítal letos na svém hradě Radyně císař a král Karel IV. Předávání cen za velké letní putování po Plzeňském kraji bylo dost výjimečné; soutěž se uskutečnila už podvacáté, takže si výjimečnost zasloužila. Pořadatelé celého projektu se za tu dobu několikrát vyměnili, ale plzeňská zoologická a botanická zahrada a spolek jejich přátel IRIS jsou u toho od samotného počátku dosud. Hlavním pořadatelem akce je již pátým rokem plzeňský spolek Dobroslov.

Prázdňinová štafeta tradičně nabízí padesát turistických cílů, a to v Plzeňském kraji s „ochutnávkou“ vždy po jednom v sousedních regionech. Novinkou letošního ročníku byla kategorie pro školní třídy a kolektivní nabízející zejména zajímavá místa v Českém lese, na Šumavě a v okolí Plzně. Nechyběl ani návod, jak k cestě využít možnosti a snížených cen Integrované dopravy Plzeňského kraje.

Tradičně byly mezi cíli známé památky, hradby a zámky, ale mnohem víc tam bylo naučných stezek, rozhleden i zajímavých přírodních útvarů. A protože vstupné na známých turistických atrakcích je poměrně vysoké, zařadili pořadatelé do soutěže větší počet míst nezpлатněných. Netradiční soutěžní cíle ocenila rovněž radní města Plzně pro kulturu a památkovou péči Mgr. Eliška Bartáková.

Předávání cen na Radyni se zúčastnilo 15 vylosovaných dětí s rodiči a sourozenci z více než stovky úspěšných účastníků štafety. Vstup na nádvoří si musely ovšem „vybojovat“ v souboji s královským rytířem. Nachystané ceny jim předali plzeňská radní Mgr. Eliška Bartáková a starosta Starého Plzeňce Ing. Jan Eret. Hlavním oceněním byl víkendový pobyt pro celou rodinu v Konstantinových Lázních včetně wellness a místních atrakcí, druhou cenou byl let nad Plzeňskem. Další výherce pak čeká návštěva v zábavních parcích, zoo, muzeích a na výstavách. A taktéž chvíle nad krásnými knížkami, nebo finanční poukázky na turistické potřeby.

Poté už na hrad přijel král Karel IV. s královnou a svojí družinou. Nejdřív všechny oceněné s patřičnými poctami přivítal, načež je osobně provedl komnatami a věží. Akterem ceremoniálu byli členové staroplzeňského Občanského spolku Hůrka a Radyně.

Absolutní vítěze Prázdňinové štafety 2023, kteří navštívili všechny soutěžní cíle, ještě čeká setkání v zoo, kde se stanou patrony některého z mláďat. (až)

Dýně z nejsevernějšího ostrova

Dříve býval podzim ve znamení zlátnoucího a s prvními mrazíky padajícího listí. Dnes jsou jeho symbolem dýně. Někdy jde až o dýňové šílenství. Čím větší, o to lepší. Tím je na ně pěstitel hrdější. Řeč je samozřejmě o dýních okrasných, celé léto s pečlivostí pěstovaných pro halovenské hrátky. Jedlé odrůdy, jako jsou cukety a patisony, ty jsou až kdesi v pozadí zahrádkářského zájmu. Přes jejich mnohočetnou upotřebitelnost je v poslední době navíc zastínila dýně hokaido. Módní novinka k nám přišla z Ameriky, ale svůj domov má v Japonsku, na ostrově Hokkaidó, kde roste na výhřevných vyvělinových půdách. Proto i ona by se měla psát s dvěma k.

Hokkaidó je nejsevernější a druhý největší japonský ostrov. Jeho převážnou část tvoří nedotčená divočina. Jelikož místní sopka Asahi je stále aktivní, je v celém jejím okolí hojný výskyt termálních pramenů. Nachází se zde ovšem též nejchladnější místo z celého Japonska – 24 km dlouhá soutěska Šinkjó. Ostatně zima je na ostrově dlouhá a nešetří sněhem. Ačkoli se na celkové rozloze země vycházejícího slunce podílí 20 procenty, žije na něm pouhých pět procent japonské populace.

Přírodu Hokkaidá přibližuje i nevelká expozice v Zoologické a botanické zahradě, v její části, kde se nachází DinoPark. (zh)

Už to opět nastalo. Více tmy než světla, sychravo, nevlídno, prostě slota, jak měli naši předkové pro toto počasí výstižně označení. Ale nebudme zase tak velkými pesimisty. Kdyby se u nás nestřídala roční období, nemohli bychom obdivovat podzimem vybarvené stromy. A nemohli bychom se těšit na něco tak krásného a úžasného, na takový zážrak, jako je každoročně se opakující jaro!

Foto František Hykeš

Foto Kateřina Misíková

SAMICE TAMIKA NA MLÁĎATECH NEŠETŘILA!

Od 21. října si je mohou
prohlédnout rovněž návštěvníci

Prozatím poslední mláďata vzácného lva berberského se v Zoologické a botanické zahradě města Plzně narodila 9. srpna. Tři samičky a jednoho samečka porodila úspěšná desetiletá matka Tamika původem ze zoo v Hannoveru. Otcem je dvanáctiletý Mates. Porodní box začala čtyřčata opouštět a seznamovat se s vnitřní expozicí šest týdnů po narození. V té byla se svou matkou oddělena od zbytku tlupy do poloviny 42. týdne, kdy je ošetřovatelky spojily se zbytkem skupiny včetně jejích otce. Do venkovního výběhu se poprvé podívala v sobotu 21. října po poledni. Událost přilákala stovky návštěvníků.

Jak prozradila kurátorka chovu lvů berberských v plzeňské zoo Ing. Lenka Václavová, lvičata se rychle vyvíjela, přibírala na hmotnosti, byla zdravá, takže nebylo třeba otláčet.

Lví čtyřčata se zde nenarodila poprvé. Čtyřlístek koťat překvapil chovatele už při loňském porodu. Jedno však mělo vrozenou nevyléčitelnou vadu a brzy uhynulo.

Lvy berberské chová plzeňská zoo od roku 2002. První mláďe ovšem přišlo na svět po několikaleté výměně chovných zvířat až v roce 2016. Od té doby se podařilo ze sedmi porodů dvou samic odchovat včetně letošních čtyřčat 15 lvičat, z toho je 13 právě od matky Tamiky.

Malí lvi mají hmotnost přes čtyři kilogramy, v dospělosti ale může samec překročit až 200 kilogramů a měřit i 2,8 metru; dospělá lvice bývá o 50 kg lehčí.

Ve volné přírodě jsou lvi berberští už asi 80 let vyhynulí. Největší chovná skupina 30 až 40 zvířat žije v marockém hlavním městě Rabatu, zemi jež bývala jejich hlavním domovem. A také její panovníci se nejvíce přičinili o zachování tohoto poddruhu lva pustiného, i když pouze v lidské péči. V Evropě je nejpočetnější chovná skupina právě v ČR. Uvedené šelmy chovají vedle Plzně zoo ve Dvoře Králové, Chlebech, Hodoníně, Liберку či Olomouci.

V době prázdninového narození čtyřčat žili v expozici jejich otec Mates a tři loni narození lvi s arabskými jmény Ghazanfar, Ghizléne a Ghalíya. Oddělené také odrostlé mláďe samčího pohlaví

Fazan. Toho v průběhu podzimu čekala cesta do nového domova v Belgii.

Od loňska mají plzeňští lvi k dispozici venkovní výběh zrekonstruovaný za 31 milionů korun. Úpravy si zčásti vyžádala nová pravidla a požadavky na bezpečnost při chovu těchto šelem. Část vodního příkopu byla zasypaná, takže se lvům zvětšil prostor výběhu z původních 800 na 1 400 metrů čtverečních. Jeho zbývající délka se rozšířila ze šesti na osm až devět metrů, hloubka je 2,5 metru. Podél něj je 26 metrů dlouhá návštěvnická vyhlídka s nízkou skleněnou stěnou. K výběhu přiléhají tématické expozice věnované Maroku a životu jeho berberských obyvatel.

Lví narození v Plzni žijí například ve Francii, Rakousku nebo v tuzemských zoo v Chlebech na Nymbursku a Hodoníně.

Podle chovatelské tradice měla dostat letošní čtyřčata arabská jména začínající tentokrát na písmeno H. Právě v sobotu 21. října jim je rozdala dokonce pětice významných osobností: Primátor města Plzně Mgr. Roman Zarzycký (Hassan – jediný sameček), plzeňský radní Mgr. Daniel Kůs (Hayetta), hokejový útočník plzeňských indiánů – pro událost s příznačným jménem Jakub Lev a přezdívkou Lviče – (Hakima) a herecká dvojice z pražského divadla Metro Martin Zounar a Michaela Dittrichová (Habiba). Křest byl pouze symbolický prostřednictvím plyšových lvičat. V překladu do češtiny je jejich kmotří obdarovali jmény pohledný – krásný, život, moudrá, milovaná – miláček.

Na počest čtyřčat vyhlásila na sobotu 21. října zoologická a botanická zahrada nad rámec plánovaných akcí od 10 do 14 hod. dokonce bonusový program Za lvičaty do zoo. Vedle slavnostního křtu nabízel dětem namalovat obrázek a získat odměnu v podobě stop lvičat, nebo projít úspěšně soutěžní stezku a odnést si odlitky lvích stop.

Zda vůbec a kde návštěvníci lvičata uvidí, záleží samozřejmě na jejich matce. Ale například hned v úterý 24. října se na ně mohli při hlavním krmném dni vynadívat kolem poledne dlouhé minuty. Ač je lvice několikrát vyzývala, z venkovního výběhu se jim do ubikace vůbec nechtělo. Nejedvážnější z nich dokonce opustilo skupinu a vydalo se za staršími sourozenci. Společně se lvem z loňského vrhu se pokoušelo zmocnit kousku králíčího masa. „Jsou ještě pořád na mateřském mléce, ale současně jsou už ve věku, kdy zkoušejí ochutnat i kousek masa,“ komentovala jeho snahu ošetřovatelka Kristýna Benešová. A dodala: „Vím, lidé se těší především na čtyřčátka, ale výběh s devíti lvy za podívanou také stojí. Vzhledem k tomu, že se prodloužila doba, kdy musí mláďata zůstat kvůli zdárnému vývoji u matky dva a půl roku, ještě nějaký čas nebudou o tuto podívanou návštěvníci ochuzeni. Kdyby neměl téměř dospělý samec Fazan nějaké nesrovnalosti s Matesem, svým otcem, přičemž ten je povahově nadmíru klidný, bylo by ve výběhu při troše štěstí k vidění dokonce různě starých lvů deset. Takto musí čekat na transport do budoucí domovské zoo odděleně,“ uzavřela ošetřovatelka. (rz)

Jihoamerická omladina

Ani rok 2023 nebyl u kapybar bez mláďat. První přírůstek přišel na svět před koncem září, druhý – od další samice – na počátku října. Březost trvá kolem 150 dnů. Mladé kapybary (na fotografii) se rodí velmi dobře vyvinuté. Jsou to malé kopie svých rodičů.

Zvíře je největším žijícím hlodavcem příbuzným morčatům. Jeho domovem je Jižní Amerika, okolí řek. Ve vodě hledá potravu i úkryt. Tomuto prostředí je velmi dobře přizpůsobeno rovněž tělo.

Jihoamerického a středoamerického sudokopytníka náležejícího do velké rodiny prasat – pekari páskovaného – chová plzeňská zoo od roku 2000. Po úhynu starých zvířat byl chov znovu obnoven v roce 2021 dovozem tří samic z německého Tierparku Nordhorn. Samec měl původ v Zoo Praha. První mláďe se této skupině narodilo letos v květnu, dvojčata v půlce srpna a třetí samice přivedla na svět jednoho potomka kolem poloviny září.

V přírodě obývá tropické a subtropické lesy až polopouště. Žije v malých rodinných skupinách kolem deseti zvířat.

(Iz)

ANTILOPÍ MINIATURA

Dikdik Kirkův je malá antilopa obývající buše s hustým podrostem a roztroušenými stromy ve východní a jihozápadní Africe. Dospělci dosahují délky kolem 70 cm a hmotnosti až sedm kilogramů. V kohoutku mají kolem 40 cm. Drobné antilopy pokrývá měkká, hladká srst, na zádech a bocích melírovaně šedá až hnědá, na hlavě rudohnědá a na břiše bílá. Tu mají rovněž okolo velkých očí. Díky zbarvení a celkové velikosti se pohodlně ukrývají i v nižších porostech. Naopak vyšší trávě se vyhýbají, protože v ní nemají patřičný přehled.

Typický je hřebínek delší srsti na čele. V případě vzrušení či vyrušení jej dikdik naježí. Dalším zajímavým prvkem jsou podoční žlázy se sekretem, jímž samečci značkují teritorium. Svůj revír označují taktéž trusem. Čenich je mírně protáhlý, nozdry jsou nezvykle dlouhé a vypadají spíš jako malý chobot. Tento pohyblivý dlouhý čumáček napomáhá zvířatům k ochlazení.

Tělo nesou dlouhé tenké končetiny. Při útěku před predátorem však dokážou běžet rychlostí až 40 km/hod. Dikdikové jsou i značně obratní, umí bravurně kličkovat a prchat před nepřítelem. Samičky navíc varují ostatní ve skupině a další zvířata, že se blíží nebezpečí, zvláštním tokavým zvukem; samečci pouze pískají.

Samec se od samice liší drobnými rovnými růžky, dlouhými 11 cm, a o něco větší velikostí. Jsou to velice plachá zvířata živící se širokou paletou rostlin, pupeny, výhonky, nepohrdnou ani ovocem, nebo kořínky a hlízami. Ty si vyhrabávají pomocí kopytek, případně rohů. Jsou velice skromná na příjem tekutin, což jim dovoluje obývat velmi suché oblasti. Naopak zásadní je pro ně dostatek soli. Nejaktivnější jsou hlavně ráno a v pozdním odpolední.

Po většinu roku žije dikdik Kirkův v párech. V období páření si samec svou samici důkladně střeží a neohroženě od ní odhání cizí samce. Stej-

ně pečlivě si hájí rovněž svá teritoria. Průměrný věk miniaturní antilopy je 10 let.

Po přibližně šestiměsíční březosti rodí samice jediné mládě, jež skrývá dva až tři týdny a kojí po dobu třech až čtyř měsíců. Podle dostupných údajů se samci na výchově mláďat nepodílejí, ale starostlivě chrání svoji družku před jejich hlavními predátory. Těmi jsou převážně kočkovité šelmy, zvláště pak levharti, karakalové, servalové, kočky divoké; velké nebezpečí mláďatům hrozí od orlů. U dikdiků se nevyskytuje mimopárové páření.

Rod dikdik má čtyři druhy. Představovaný dikdik Kirkův ještě tři poddruhy. V evropských zoo není příliš často chován. V ČR se stala průkopníkem v jeho chovu v roce 1994 Zoo v Ústí nad Labem, ale k vidění zde byly tyto malé antilopy jen dva roky.

Plzeňská zoo zahájila chov této jedné z nejmenších antilop na světě v létě 2021. Odchována byla již tři mláďata. Dikdik Kirkův obývá pavilon afrických kopytníků.

(kola)

Foto 2x Kateřina Misíková

Páska je přestřižena, nová expozice zve první návštěvníky.

Foto Jaroslav Vogeltanz

Rybí archa plná vzácného nákladu

Příznivci a obdivovatelé akvarijních ryb mají od konce října v Zoologické a botanické zahradě města Plzně další místo, které budou rádi a s potěšením navštěvovat. A nejde o ledajakou expozici, nýbrž rovnou o Rybí archu. To proto, že představuje sladkovodní druhy ohrožené vyhynutím. Není součástí, jak by se dalo předpokládat, specializované expozice Akva Tera v Palackého ul., ale České řeky pod statkem Lüftnerka. Rozhodly prostorové a provozní důvody, ale především osoba zdejšího ošetřovatele a zaníceného rybáře Michala Soukupa. Rozmnožování sladkovodních, poslední dobou především akvarijních ryb, se věnuje již několik let. Je mezi nimi taktéž rod halačinkovci, jež obsahuje rovněž Rybí archa. Přesto, že začínal ve velmi skromných podmínkách, výsledky na sebe nenechaly dlouho čekat.

Autorem Rybí archy je zoolog a botanik Ing. Tomáš Peš. Stala se tak jeho posledním příspěvkem ve prospěch zoologické a botanické zahrady před odchodem jmenovaného do zahraničí. Jak uvedl, některé z druhů přežívají jen díky akvaristům. Několik z nich se dokonce v přírodě nevyskytovalo již několik desítek let, ale podařilo se je vrátit zpět právě zásluhou umělých chovů. Nechybí ani seznam těch nejdůležitějších. Shodou okolností ve stejný den, co vzdával Ing. Peš hold akvaristům, uveřejnila Mladá fronta Dnes rozsáhlou informaci o uvažovaných tzv. pozitivních seznámech. Ty by v rámci EU výrazně omezily domácí chovy, akvaristiku nevýmaje.

Ohrožené ryby se pod Lüftnerkou prezentují v prostředí, které je co nejvěrnější jejich přirozeným podmínkám. Jednotlivá z 15 akvárií tak představují např. kamerunskou řeku, australský potok, tůň v Mexiku nebo jezírka na Haiti. Ač se jedná o vzácné ryby, mnohé z nich jsou nenápadné a nijak výrazné. Nechybí mezi nimi již zmínění halačinkovci z Mexika a Sahary, jejichž lokality vyschly. Evropa je zastoupena třeba jedním druhem perla žijícím v Rumunsku či blatňákem tmavým.

(zh)

Foto Miroslav Dohnal

OCAS JAKO BIČÍK

„V roce 2021 obohatila zázemí zoologické a botanické zahrady na Lochotíně čtyři mláďata zajímavých užovek pletených (*Masticophis flagellum testaceus*). Tito štíhlí nejedovatí hadi s denní aktivitou se vyskytují v jižních státech USA a v severním Mexiku,“ pustí se do představování herpetolog a chovatel Bc. Tomáš Winkelhöfer. „Jejich oblíbenými biotopy jsou oblasti s písčnou půdou porostlé křovinami, pobřežní duny, prerie, borové lesy. Barva této krajiny napovídá také vybarvení jejich těl. Přechází od černé, tmavě hnědé přes okrovou až po růžovou. Ocas, podle nichž dostali tyto hadi své anglické a latinské jméno, připomíná bič spletený z proužků kůže. Velké oči napovídají o dokonalém zraku, kterého využívají při pátrání po kořisti. Celková délka těla může v dospělosti přesáhnout až dva metry. V potravě nejsou nijak zvlášť vybíraví a přijímají téměř vše, co dokáží ulovit a vejde se jim do tlamky. V přírodě to jsou především různé druhy ještěrek, hadů, hmyzu, drobných savců a ptáků včetně jejich vajec. Pohlavní dospělosti dosahují kolem třetího roku života. Samice je gravidní dva a půl měsíce a její snůška obsahuje od čtyř do čtyřiceti podlouhlých vajec. Mláďata jsou po vylíhnutí plně samostatná. Průměrná délka života v přírodě se pohybuje na hranici třinácti let, v lidské péči kolem dvaceti let.“

Po popisu hada a jeho života ještě herpetolog doplní, že s kolegou Ing. Ondřejem Trávníčkem měli možnost pozorovat tyto užovkovité plazy při expedici po severním Mexiku. „Překvapili nás svou mrštností a rychlostí. Při jejich spatření na pevné zemi nebyla šance je chytit,“ přiznává. Další informace je důležitá pro návštěvníky zoologické a botanické zahrady: „Hadi vyrostli v zázemí do požadované délky, a tak byla první samice umístěna v expozici Sonora v horní části areálu. Veřejnost si určitě získá svou velkou aktivitou a zvědavostí,“ je přesvědčen Tomáš Winkelhöfer.

(šr)

Foto Kateřina Misíková

Letiště hadům nepřejou

Chřestýš jednobarevný (*Crotalus unicolor*) je endemický had z ostrova Aruba. Kousku pevniny nacházející se nad Venezuelou. A je příkladem jednoho z mnoha živočišných druhů, u nichž nechybělo mnoho a byl vyhuben. Člověkem, samozřejmě. Ostrov je totiž turisticky zajímavý. Jenže s budováním hotelů, letovisek ubývalo prostoru pro jedinečného hada. Jinde na světě už totiž nežije. Největší ránu jeho výskytu zasadila výstavba letiště. Právě v těchto místech žil v největší počtu. Kolika četná byla původní populace chřestýše jednobarevného spočítáno nebylo, po dobudování letiště a proměně ostrova ve vyhledávanou karibskou turistickou destinaci jich na něm zbylo 80. Lidskými zásahy byl narušen celý ostrovní ekosystém. Ochrannými opatřeními se naštěstí jeho početní pokles zastavil, naopak pozvolna roste. Podle posledního sčítání je endemický had na svém ostrově už v množství 240 jedinců. I tak je každý chov v lidské péči, jako jeho pojistka do budoucnosti, vítán. Součástí Království jedu v plzeňské zoologické a botanické zahradě je určitě už šest let. A třikrát se rozmnožil. Mláďe z prozatím posledního odchovu před dvěma lety si mohou prohlédnout i návštěvníci ve veřejné části expozice. Naopak v chovatelském zázemí se na Mezinárodní den zvířat 4. října odpářil chovný pár, takže za sedm měsíců by mohli z Království jedu hlásit u tohoto teplomilného a toxicky významného hada další významný přírůstek.

(dh)

NOVÝ SAMEC, MODERNĚJŠÍ VÝBĚH

Šimpanzí
samice Zedoenja.
Foto Martin Vobruba

Monika Nováková a Tomáš Krbeček, ošetřovatelé primátů

Je červen 2023, neuplynul ani rok od úspěšného spojení samce Sírího a zoologická zahrada dostává nabídku od evropského koordinátora chovu šimpanzů k získání dalšího samce. Samce Jamba. Chov šimpanzů v zoologických zahradách je složitý, samice začaly dominovat nad samci a je tak na čase jim poskytnout přirozené podmínky pro to, aby vedli skupinu. Jedním ze způsobů je jejich chov ve větším počtu jedinců pohromadě. Věděli jsme, že do budoucna dalšího parťáka k Sírimu chceme, a tak nastalo velké zvažování zda ANO či NE. Informace o Jambovi byly příznivé, žil v přirozené rodinné skupině. Je mladý, osm a půlletý, perspektivní samec. Jeho matka i otec náhle uhynuli na vážné onemocnění a on se svojí starší sestrou zůstal sám. Po zvážení všech pro i proti jsme nakonec kývli. A 27. září jsme Jamba přivezli do Plzně.

My, chovatelé, jsme se jeli s ním seznamovat již několik dní před transportem. První dojmy byly smíšené. Jambo se projevoval suverénně a nedal nám moc šancí se k němu být jen přiblížit. To bylo způsobené portugalským způsobem chovu šimpanzů, kde téměř celoročně žili ve venkovním výběhu svým vlastním životem. Samec se tak bude muset v Plzni naučit spoustě nových věcí, my ale věříme, že ho skupina přijme a vytvoří se tak přirozená tlupa se spoustou radosti i zvratů.

Ovšem nejen skupina prochází změnou. Šimpanze návštěvníci zoo viděli prvně v Tropickém pavilonu v druhé polovině 90. let minulého století. V následujících letech docházelo k dílčím úpravám v podobě odstranění mříží, postavení venkovního výběhu, vytvoření chovatelského zázemí. V roce 2021 došlo z našeho pohledu k nejlepšímu kroku – a to k propojení expozice s chovatelským zázemím venkovní klecí. Pro šimpanze zvětšila prostor o opravdu cenné metry. Ti tak mohou trávit jarní, letní i podzimní měsíce venku a užívat si tak pozdní vláhe večery. Do klece jsme instalovali hasičské hadice a houpačky. Díky jim tak slouží jako tělocvična, kde si primáti přirozeně posilují ty nejdůležitější svaly na těle. A to paže a záda. Vzniklo zde bezpečné místo pro chovatele při tréninku našich svěřenců, což pozitivně působí na vztah mezi námi a jimi.

Čas plynul a v pořádku na další úpravu stanul vodní příkop oddělující výběh od návštěvníků. Šimpanzí patří mezi velmi nebezpečná zvířata a vodní příkop zabraňuje jejich útěku

jíž nesplňoval současné parametry šířkou ani hloubkou. A tak na jaře 2023 začala jeho modernizace. Protože bezpečnost návštěvníků je na prvním místě, byla rozšířena vodní plocha o několik metrů. Abychom zaručili bezpečnost rovněž šimpanzům, je u vnitřního běhu pod hladinou záchranná síť. Pokud by se některé zvíře ocitlo nešťastnou náhodou ve vodě, může se bezpečně vrátit na souš. Primáti se vesměs vody bojí a jsou neplavci. Tento krok dovolil odstranění elektrického ohradníku kolem příkopu, což poskytuje komfortnější pohled na šimpanze nejen pro fotografy, ale pro všechny návštěvníky. Ke změně došlo také u statných dubů. Už je nesvírá železná konstrukce, nýbrž liánový ohradník. A poněvadž se řídíme heslem, kdo si hraje nezlobí..., vybudovali jsme před návštěvníckou vyhlídkou menší jezírko. Šimpanzí z něho mohou pít ale i kolem něho skotačit. Po výběhu jsme rozestavěli mohutné kmeny a propojili je lany (děkujeme všem, kteří se na jejich obstarání podíleli). Primáti tak nyní posilují rovněž ve venkovním prostoru a přirozeně se pohybují i ve vyšších patrech. Celkovou rekonstrukci výběhu uzavírá malba zdi znázorňující africký prales.

A my si nyní, nejen v souvislosti s novým samcem, v duchu říkáme, jaká překvapení, výzvy a radosti nám skupina šimpanzů přinese v dalších měsících.

◀ Šimpanzí samice Marie.
Foto Ondřej Hradecký

VE PROSPĚCH BIODIVERZITY. U NÁS I VE SVĚTĚ

Letošní zářijová krajská environmentální konference pro pedagogické pracovníky si předsevzala představit úlohu zoologických a botanických zahrad při ochraně biodiverzity, záchraně ohrožených živočišných a rostlinných druhů ve světě a v ČR. A to jak přímo v místě jejich výskytu, tak v chovech a kultivaci. Vedle značného záchraného potenciálu těchto zahrad chtěla konference současně připomenout jejich široké environmentálně vzdělávací možnosti. Jsou to především právě zoo, které poskytují školám v tomto směru jedinečné zázemí. Plzeňská zahrada není výjimkou. Naopak patří k největším environmentálním centrům v západních Čechách. Vzhledem k současné ekonomické situaci u nás, k dlouhodobě setrvávající inflaci přibýlo učitelů, kteří hledají nejlevnější varianty a namísto lektorů EC Lüftnerka vedou výuku v zoologické a botanické zahradě sami. Proč ne. Mají k tomu potřebnou kvalifikaci a od zoologické a botanické zahrady dostatek informací a podkladů. Jejich dalším zdrojem měla být i tato konference a může jim být taktéž následující text.

Zoologická a botanická zahrada města Plzně se v současné době podílí větší či menší měrou na 17 záchraných tuzemských a zahraničních projektech. Z domácích podporuje monitoring chřástala polního, umělý odchov a návrat do přírody (repatriaci) sýčka obecného, ochranu užovky stromové v Poohří a karase obecného vytlačovaného nepůvodními druhy této ryby.

Monitoring chřástala polního zastřešený Odborem životního prostředí Krajského úřadu Plzeňského kraje v Českém lese a v části Šumavy je vlajkový projekt zahrady a věnuje se mu již řadu let. Program je to personálně velice náročný a zoo se do něj podařilo zapojit dobrovolníky i z několika dalších zoologických zahrad.

Nositelem projektu na podporu populace sýčka obecného, ptáka, který početně doplatil na radikální přeměnu českého venkova, je základní organizace Českého svazu přírody ve Spáleném Poříčí. Podpora zoologické a botanické zahrady je finanční a personální.

V případě užovky stromové jde o finanční a materiální podporu spolku Zamenis (latinský název hada), který se vzorně stará o její ochranu na jediné české lokalitě v okolí Stráže nad Ohří na pomezí Karlovarského a Ústeckého kraje.

Karas obecný býval jedním z nejběžnějších druhů našich ryb. Dokázal přežívat v nehostinných podmínkách, ve vodách se silným kyslíkovým deficitem. V posledních letech mu však začal silně konkurovat nepůvodní a vitálnější karas stříbrný. Domácí druh se dostal na seznam kriticky ohrožených živočichů. Plzeňská zoologická zahrada přispěla v roce 2022 k úsilí o jeho záchranu vytvořením dvou vodních nádrží pro rozmnožování geneticky prověřených karasů obecných a jejich odchov.

V zahraničí se jedná o již tradiční projekt na podporu filipínského záchraného centra Talarak, dále o záchranu saoly a senegalské antilopy Derbyho západní, podporu úsilí o vyhlášení indonéského území Pesisir Balikpapan rezervací.

Zoologická a botanická zahrada města Plzně dlouhodobě podporuje ochranu ohrožených živočišných druhů Filipín. K nim patří rovněž zoborožec Waldenův.

Foto Pavel Hospodářský

PRVNÍ MÍSTO NÁLEŽÍ NOSOROŽCI INDICKÉMU

Raritní zvířata jsou podle M. Vobruba pro každou zoo návštěvníckým lákadlem, ovšem pro přírodu představují ve své většině druhy ohrožené vyhynutím. Takže z pohledu zoologického a ochranného – čím méně takových živočichů, tím lépe! Podle odhadu žije v českých a slovenských zoo několik set druhů, o nichž platí, že jsou raritní. V Plzni do této kategorie patří na prvním místě nosorožec indický. I proto, že už ho žádná další zoo v ČR nechová. Plzeňští samec se samicí zplodili již dva potomky – dcery, které už mají rovněž dvě mláďata.

Jak ohrožení jsou nosorožci obecně, je naprosto zřejmé v případě nosorožce dvourohého. Před 45 lety žil ve své domovině v počtu kolem 65 000 exemplářů, nyní přežívá sotva 3 000 jedinců. Případem opačným, kdy druh znovu nabývá na početní síle, je takin čínský (zlatý). Kvůli kultivaci krajiny, odlesňování a pytlacení pro vysoce ceněné maso byl v minulosti téměř vyhuben. V současné době je na tom jeho populace tak, že může být v ochranné taxonomii považován za „pouze“ zranitelný druh. Jakožto národní dědictví Číny jsou takini téměř výhradně chováni na jejím území. I proto je jen velice málo zoo, jež se mohou pochlubit jejich zastoupením. S tím souvisí též velice malá genová rezerva vytvořená v lidské péči. Přesto se rozrůstá. Též zásluhou Zoo Liberec, kde se podařil první odchov tohoto zvířete mimo Asii v roce 2004. Od té doby chovný pár Adam a Eva přivedl na svět tolik mláďat, že je může zahrada poskytovat i dalším evropským zoo. V Plzni jsou od konce roku 2021.

Přímo čítankovým případem, jak člověk v hodině dvanácté zachránil prakticky vyhynutý druh, je zubr evropský. V polovině minulého století už prakticky neexistující zvíře má v současnosti kolem 10 000 potomků.

Dokončení v dalším čísle IRISu.

Obsah konference

Poslání a úkoly moderních zoo – Bc. Lucie Kadlecová

Přehled ochranných aktivit plzeňské zoo v ČR a zahraničí

Projekce filmu Zoologické a botanické zahrady města Plzně o záchraně antilopy Derbyho

Unikátní zvířecí druhy v českých a slovenských zoo – Mgr. Martin Vobruba

Evropsky pozoruhodné výsledky v chovu a rozmnožování vzácných ptačích druhů v plzeňské zoo – Milan Hřebík

Záchrana zmiže Latifovy v Íránu a zásadní podíl Zoo a BZ Plzeň při její přípravě a realizaci – Jan Dohnal

V záchraných programech nechybějí ani rostliny – Mgr. Johana Hanzlíčková

Exkurze s chovatelkou Kristýnou Benešovou do expozice lvů berberských, jež vděčí člověku za záchranu, a do Království jedu za zmijí pavoučí s výkladem chovatele Miroslava Dohnala.

Co rok 2023 dal a co vzal

Dvakrát rekordní

Víkendový program na státní svátek 28. září Přes tři světadily za medvědy překonal všechny návštěvnostní rekordy. Dokonce i ty z let minulých, kdy byla náplň postavena na krmení huňáčů perníkovými dorty a na přítomnosti zvířecí večerníkové osobnosti Václava Chaloupka. U všech stánků se tvořily po celý den zástupy dětí natěšených plnit úkoly naučné stezky, takže i počet jejich účastníků byl rekordní. Dokonce rekordní za celou dvacetiletou historii, co se stezky konají! Dobře dopadl, co do účasti, rovněž sraz plyšových zvířátek, jež byl letos pojat jako generální zkouška na zápis do české knihy rekordů v roce 2024.

Australské kulatiny

Modernizací prošly v roce 2023 botanické výsadby v expozičním celku Austrálie a Nového Zélandu. Ten vznikl v současné podobě v roce 2013, takže oslavil první kulaté výročí. Ukázky rostlinných biotopů typických pro tuto část světa doplňují výběhy s klokany a dalšími živočichy od protinočků.

U zmodernizovaného lviho výběhu už byla nadbytečná, takže nově poslouží vyhlídková věž u mokřadní expozice a výběhu zubrů v nejvýchodnější části zahrady.

Foto 3x František Hykeš

Smutná zpráva k výročí

Letošních dvacet let od vydání 1. (podzimního) čísla IRISu připomenul v předstihu narozeninový dárek v podobě dvou dárekových knih: Expedice za poznáním a Skvosty přírody. Název shodný s pojmenováním dvou rubrik ve čtvrtletníku samozřejmě není náhodný. Pokud by se bylo k připomenutí tohoto významného výročí konalo nějaké shromáždění, určitě by na něj nebyl pozván Václav Hynčík. Bohužel. Ve věku 75 letos na podzim na následky dopravní nehody zemřel. Bylo to právě jeho grafické studio, v němž vznikala grafická podoba prvních čísel IRISu, než jeho výrobu kompletně převzal NavaTisk. Byla to pro vydavatele a začínající časopis velká čest, neboť v té době studio zpracovávalo prestižní zakázky. Včetně těch, spojených s Evropskou unií.

Skončila jedna výrazná etapa

Omlazování téměř stopadesátiletého kolektivu pracovníků zoologické a botanické zahrady pokračovalo též v roce 2023. Na začátku léta odešli do důchodu dlouholetý předák truhlářů z údržby Jaroslav Vonašek a Luboš Hlavnička. První působil v zahradě 20 let. Měl značný podíl na vybudování nového informačního systému a jeho stálé údržbě. Druhý z jmenovaných spojil život se zahradou dokonce 32 let. Jako zkušený chovatel papoušků byl nejdříve ošetřovatelem právě jich a dalších opeřenců, řadu let se staral o zvířata na statku Lüftnerka; posledním působištěm byl expoziční celek Severní Ameriky. Nezapomenutelné se stalo jeho ztvárnění sedláka Lüftnera při vyhánění zimy.

Zásadním byl odchod manželů Pešových. Jiřina Pešová na jaře vystřídala péči o informační systém a agendu ex situ ochrany ohrožených zvířat za pozici koordinátorky environmentální výchovy na Krajském úřadu Plzeňského kraje. Kolem roku 2005 to byla právě ona, která v zoologické a botanické zahradě položila základy k modernímu environmentálnímu vzdělávání. Botanik, zoolog, náměstek ředitele Ing. Tomáš Peš vyměnil téměř po čtvrtstoletí působení v botanické a zoologické zahradě za možnost pracovat v zahraničí. S jeho nápady, poznatky z častých zahraničních cest se lze setkat doslova na každém kroku. Zkušenost dokazuje, že každý je nahraditelný. Ale v tomto případě stoprocentně platí, že jaká byla zahrada za jeho přítomnosti, už nikdy nebude po něm.

Milé maličkosti

I maličkosti dokážou udělat radost. Takovou letní zdánlivou drobností byly v zoologické a botanické zahradě dva osvěžovací rámy. V horkých dnech si vodní chladivou mlhu až drobnou kapičkou užívaly samozřejmě především děti.

Nápaditá podzimní výzdoba potěšila nejen malé návštěvníky. Zasloužila se o ni zahradnice botanické zahrady Růžena Růžková, již pomáhali žáci Odborné školy výroby a služeb v Plzni-Skvřanech. Naproti tomu mnohým, zejména starším se vůbec nelíbily „dušičkové“ dekorace, především přemíra kostlivců a hřbitůvek; zdála se jim morbidní a do zahrady nevhodná. Jenže byla už součástí halloweenské soboty a tu veřejnost miluje. Do zoologické a botanické zahrady přilákala téměř 3 700 lidí!

Další kovidový dluh smazán

V roce 2022 se to nepodařilo, v roce 2023 ano, i když v náhradním podzimním termínu. Totiž obnovit do kovidových let pravidelná setkání distributorů IRISu z městských úřadů, knihoven a některých dalších distribučních míst v Plzeňském a Karlovarském kraji. Ač už byl konec října, počasí hostům přálo. Při komentované procházce byla prakticky všechna zvířata ve výbězích, ale pohled na lív čtýřata byl přesto velkým bonusem.

Výlet do zoo na klíč!

Turistická oblast Pošumaví, zapsaný spolek, a Družstevní cestovní kancelář WEST od založení spolupracují se Zoologickou a botanickou zahradou města Plzně. V její aktuální nabídce jsou rovněž školní výlety pro děti z MŠ, žáky ZŠ či studenty SŠ. Odborníci na cestovní ruch zorganizují vše potřebné včetně nejlevnější možné dopravy. Pedagogický doprovod má výlet vždy kompletně zdarma. A co je zásadní? Jeden z nabízených výletů míří do Plzně a do zoologické a botanické zahrady. Zájemcům stačí jen využít následující kontakty: **723 880 900** nebo **e-mail info@dckwest.cz**.

Stránku připravil František Hykeš

Ing. Jiřího Trávnička a Jaroslava Vogeltanze k poctě Aleše Tomana

Být klukem po celý život je dar

J. Trávniček: Řeknu to naplno. Vždycky jsem se měl za veselého, společenského muže, který umí pobavit, je vtipný, umí rozdávat radost a nalévat do žil optimismus. Potom jsem ale poznal Aleše Tomana a mé sebevědomí v tomhle směru kleslo. Vždyť Aleš, říkal jsem si, to je vycházející sluníčko, člověk pořád pozitivně naladěný, nabitý životním optimismem s darem přenášet ho na ostatní.

J. Vogeltanz: Máš pravdu. Velký dobíječ pozitivní energií. Srandista. A do života dostal velký dar. Být pořád klukem. Ustát tuhle roli a nebýt zároveň trapný, to je velké umění.

J. Trávniček: Pamatuji si, když v roce 2010 přišel z Jihlavy do Plzně, aby jako kurátor kopytníků měl na starosti především nové africké a asijské expozice. Každé začátky bývají těžké. Takže žádná selánka. Přesto do kolektivu ošetřovatelů s ním přišla dobrá nálada, přátelské vztahy, pohoda. Znal jsem ho v té době dvacet pětadvacet let. Věděl jsem, co od něj mohu čekat. Mé očekávání vůbec nezklamal. Naopak.

J. Vogeltanz: Znal jsem ho především ze společných cest. Vždycky na ně byl dobře připravený a vždycky s ním byla legrace. Za každé situace. V Dunajské deltě se nějak stalo, že jsme neměli kde spát. Rozhlédl se kolem sebe a povídá: Copak nevidíte tu ptačí pozorovatelnu? Když jsme do ní vylezli, bylo v ní dobrých patnáct centimetrů ptačího trusu. A Aleš, jakoby o nic nešlo,

Foto Jaroslav Vogeltanz

Bohužel předchozí řádky nejsou vyznáním kamarádovi k významnému životnímu jubileu. Je to vzpomínka na Aleše Tomana, když ještě žil. Na podzim ve věku 68 let bohužel zemřel na těžkou formu malárie. Krátce po návratu z cesty do Afriky. I pro věčného kluka poslední. (rz)

prohodil: Vidíte, co už tu bylo před námi nocležníků...

J. Trávniček: Taky jsem s ním byl na několika expedicích. Bohužel jen evropských, nikdy v jeho milované Africe. Ale na zážitek z pomezí Rakouska a Maďarska nezapomenu. Dali jsme se do řeči s osádkou džípu. Byli to ochranáři a my dostali od nich tip na rákošské zmiže – nejvzácnějšího plaza v Evropě. Viděli jsme jich asi osmnáct. Dovedeš si představit, co je to pro milovníka hadů za zážitek. Velký zážitek, díky Alešovi, to byl ovšem i ornitologický. Byla to už asi moje devátá cesta na pustu, ale tolik tamních ptáků jsem viděl poprvé. Obdivoval jsem pokaždé, kolik toho ví o přírodě.

J. Vogeltanz: Jo, ptáci, byli jeho velkou zálibou. Když jsme se vzájemně dobírali, říkal jsem mu: Hele já rozeznávám tři druhy: Sedulíky – ti jsou na zemi, letulíky – ti jsou ve vzduchu – a běhulíky, ti běhají jako jsme běhali my, když jsme byli mladí. Jednou, bylo to v Africe, šokoval všechny přítomné. Před námi se koupalo stádo slonů, ale on urputně fotografoval ze všech stran jakousi kachnu.

Jiný než ostatní, kriticky ohrožený

O rozhodnících se píše – a stejné je rovněž obecné mínění, že je to rod suchomilných bylin se silně dužnatými listy zadržujícími vodu. Rostlinky dosahují výšky několika málo centimetrů. Rod má více než 400 druhů (zejména na severní polokouli), v ČR se vyskytuje jen šest původních druhů. O jednom z nich ovšem předchází charakteristika míst výskytu – skály, suché výslunné stráně – neplatí.

Jedná se o světle fialové kvetoucí rostlinku, rozhodník huňatý (*Sedum villosum*). Oproti příbuzným druhům dává přednost vlhkým biotopům.

Rozšířen je ve střední, severní a západní Evropě a dále na východě Severní Ameriky. Východní hranice jeho roztržitého areálu prochází Moravou a Polskem. Roste v nadmořské výšce od 250 do 1 000 m n. m. Na území dnešní ČR se vyskytoval poměrně hojně; bylo známo asi 300 lokalit. Dnes jich není ani 10! Obdobně jeho populace poklesly v Polsku, Německu a Rakousku. Proč se tak stalo?

Rozhodník huňatý je světlomilný a vlhkomilný druh vázaný na prameniště a rašelinné louky s nízkostébelnou nebo mechovobylinnou vegetací. Nejlépe se mu daří na místech s částečně narušeným bylinným pokryvem půdy, což zaručuje menší konkurenci od okolních rostlin. Roste také v mělkých odvodňovacích kanálcích, v nehlubokých potůčcích

s líně tekoucí vodou nebo v kolejích rozježděných polních cest. Potřebuje mírně kyselé půdy (okolo 5 pH) dobře zásobené minerály. V minulých letech právě takových stanovišť rapidně ubylo!

Popisovaný druh je dvouletá nebo krátce vytrvalá rostlinka s načervenalou, pět až dvacet cm dlouhou lodyhou obrostlou úzkými až deset milimetrů dlouhými a dva milimetry širokými, na koncích zaoblenými lístečky. Květenství na vrcholcích lodyh rozkvétající v červnu až červenci se skládá ze tří až patnácti květů, velkých šest až deset milimetrů; jsou pětičetné a oboupohlavné. Po dozrání drobných semen rozšiřovaných do okolí vodou nebo hmyzem rostliny počátkem září usychají. Za nepříznivých klimatických nebo hydrologických podmínek, stejně jako při zastínění, rozhodník nekvete a může ve vegetativní formě zůstat až po několik let. Obdobně jako většina ostatních rozhodníků se rozmnožuje rovněž vegetativně křehkými lodyžními „větvičkami“. Ty při styku s odkrytou vlhkou půdou snadno koření.

V Klíči ke Květeně ČR z roku 2002 je u rozhodníku huňatého uvedeno, že je v současnosti téměř vyhynulý. Naštěstí jsou místa, kde tomu tak není. Několik jich je na Šumavě, jak dokládá i fotografie převzatá z přehraničního projektu ČR – Svobodný stát Bavorsko Květena Šumavy. (zh)

Foto Petr Koutecký

Možná až budete číst následující řádky, budeme už prvními dny v novém roce 2024. V roce, kdy tomu bude 75 let, co byl založen Český svaz ochránců přírody (ČSOP). Vezměte následující text též za připomínku této události.

Život ve službách přírody

Píše se rok 1979. V Českých Budějovicích na vysokých školách, Vysoké škole zemědělské (VŠZ) a Pedagogické fakultě, je před okresním, ustavujícím shromážděním ČSOP založena jeho základní organizace. Přibližně 80 členů, v naprosté většině studentů, může začít aktivovat. Předsedou byl zvolen student Zbyněk Sevelka. O málo starší než spolužáci, přišel ze zemědělské praxe.

Jaké bylo jeho dětství a dospívání? Do jinak klidné holýšovské domácnosti vnesl jako školák oživení ve formě chovu pavouků, hmyzu, obojživelníků a posléze větších miláčků. Na jinak pořádkumilovně spravovanou zahrádku rodičů propašoval pokusný záhon s různými plevele a aktivně se zúčastnil soutěže Sója, plodina budoucnosti.

Studium na Gymnáziu J. Š. Baara v Domažlicích přineslo, kromě středoškolského vzdělávání, několik dalších možností: Například práci v chovatelském kroužku. Na tehdejší dobu neobvykle pestrou. Dodnes vzpomíná na rozhovor a reakci profesora biologie, když mu předestřel, že požadovat od asi 50 studentů založení individuálních sbírek hmyzu znamená značnou devastaci jeho jarních i dalších populací. Pan profesor argumentaci přijal a požadavek zrušil. Většina spolužáků, zvláště děvčat, rozhodnutí přivítala s radostí.

Při opravě písemné domácí práce z německého jazyka zjistila vyučující, že si student Sevelka zpeřuje život chovem housenek a sahá na ně holýma rukama. Od příští výukové hodiny nemusel předkládat k fyzické kontrole domácí sešity.

V následujícím období vstupuje Zbyněk Sevelka do TISu, nevládní, dobrovolné ochranné organizace. Na jaře roku 1979 se stává přispívajícím členem Hucul klubu – rozmnožovacího chovu koní plemene hucul. Na podzim téhož roku se stává jedním ze zakládajících členů ČSOP.

„Převážnou část činnosti základní organizace na vysokých školách v Českých Budějovicích tvořily záchranné a udržovací práce v zájmových lokalitách státní ochrany přírody. Nejpodstatnější byla naše činnost v Přírodním parku Terčino údolí na Novohradsku. Jedná se o romantický anglický park vybudovaný v 18. století v údolí říčky Stropnice, pojmenovaný podle Terezie Buquoyové,“ zavzpomíná na ta léta Z. Sevelka. A přidá, jak je jeho zvykem, další historku: „S ohledem na blízkost státní hranice byly tyto akce po příjezdu autobusu do Nových Hradů většinou zpeřeny kontrolou osobních dokladů ze strany příslušníků Pohraniční stráže.“

Pro prezentaci problematiky ochrany přírody a péče o životní prostředí byla za podpory VŠZ instalována v jejím areálu informační tabule. O její náplň a obměňování obsahu se starali členové ČSOP. „Internet tehdy nebyl. Počítače byly sálové. Rozhodně se nevěšely na stůl. Jako nosné médium sloužily dřemé pásky,“ připomíná informační možnosti té doby její pamětník.

Po absolvování VŠZ se vrací Ing. Zbyněk Sevelka na Plzeňsko. I zde se angažuje v ochraně

přírody. Přebírá část agendy končící základní organizace z Horní Břízy. Původní členové dali přednost akvaristice a teraristice. Po přeregistraci, ve spolupráci s několika novými kolegy, vzniká ZO ČSOP 28/07 Enkláva. Pracovně opouští Ing. Sevelka zemědělství a nastupuje do Státní vodohospodářské inspekce. Enkláva postupně realizuje velmi různorodé akce. Ani ve stručném výčtu nemohou chybět obnova a údržba rybníčního biotopu u Zbůchu, záchranné přenosy ropuchy obecné přes frekventované komunikace,

možnost dostat se do povědomí občanů. Jejich význam rozhodně převyšoval pouze ojedinělé „dny otevřených dveří“.

Ze vztahu Z. Sevelky k umění a jeho obdivu k fotografickému dílu Jana Saudka vzešly též dvě naprosto jedinečná a pro jejich účastníky nezapomenutelná setkání s Mistrem v Zoologické a botanické zahradě města Plzně doprovázené výstavkami z jeho tvorby a autogramiádami. Fotograf světového jména se svým příznivcem představil v úplně jiné podobě, než byl znám z médií, především televize. A také jako velký obdivovatel a znalec jak živočišné, tak rostlinné říše. Úplně první výstavou, na níž se Ing. Sevelka v zahradě podílel, byla ovšem výstava Člověk a životní prostředí konaná na statku Lüftnerka v roce 2003. Široká veřejnost včetně školních dětí se na ní dozvěděly zásady ochrany životního prostředí, co může pro ni udělat každý občan, jak je legislativně chráněno a jakou roli při tom sehrává Česká inspekce životního prostředí. Jejeho inspektorátu pro západní Čechy byl tehdy Ing. Sevelka hlavním inspektorem. Jeho zásluhou se mohla zoo v roce 2014 rovněž připojit k mezinárodnímu protestu ohnům a dýmem upozorňujícím na současné největší ohrožení nosorožců, jímž je jejich zabíjení kvůli rohům.

„V posledních letech je Enkláva s pomocí řady sympatizantů aktivním účastníkem celostátní akce Uklidme svět,“ neopomine vzpomenout člen jejího vedení. V organizaci je v současné době garantem bezplatné, orientační poradenské činnosti. Ročně vyřídí kolem dvou desítek dotazů z Plzeňského kraje. A jaké jsou jeho zkušenosti z jednání se samosprávami? „Úroveň vnímání problematiky životního prostředí je na velmi rozmanité úrovni. Na hodnotnici škále se lze setkat s přístupem vstřícným, rozpačitým, trpěným až ignorujícím. Za velice zářející považuji skutečnost, že při povolování kácení stromů je u občanů striktně vyžadována realizace v době vegetačního klidu, ale u rozsáhlejších případů, např. přeložek komunikací, není tato podmínka v rozhodnutí uváděna.“

Ač již v pokročilém věku, je stále veřejně aktivní. Enkláva není zdaleka jedinou organizací, v níž je činný. Od vodohospodářské inspekce po inspekci životního prostředí ho provázela nutnost celoživotního vzdělávání. Témat, o nichž se s ním dá fundovaně mluvit je řada. A rád by, aby tomu bylo co nejdéle i nadále. Jak sám prohlašuje: „Doufám, že se ještě nejedná o nekrolog. Ostatně, práce a výzev, když je chce člověk vnímat, je na každém kroku plno.“ Chce být prospěšný Enklávě i Sdružení přátel Zoologické a botanické zahrady města Plzně IRIS, kde je rovněž členem výboru. A se specifickým, jemu vlastním humorem, dodává: „Možností, jak se uplatnit, je celá řada. Vždyť vlastním i Mezinárodní průkaz vůdce malého plavidla...“ (zf)

Foto Jaroslav Vogeltanz

Ing. Zbyněk Sevelka při pálení rohu nosorožce indického v roce 2014 v plzeňské zoo na protest proti nelegálnímu získávání a pašování této ceněné suroviny mezinárodními gangy.

sanační zásahy na Plzeňsku dle potřeb státní ochrany přírody. Povedlo se spolupracovat s plzeňskými gymnazisty. Specialitou Enklávy bylo zpracovávání orientačních vodohospodářských posudků s hlavním důrazem na ropné sklady a zařízení, zejména pro zemědělské podniky. Jednalo se o dobu, kdy prakticky neexistovaly profesionální subjekty, jež by se touto problematikou systematicky zabývaly. Skutečnost v terénu byla většinou velice tristní.

V rámci propagace péče o životní prostředí se základní organizace ČSOP podílela na realizaci takřka stovky výstav. Šedesátka z nich přitom představila současně výtvarná díla. Výstavy se konaly více jak devět let ve spolupráci s Českou inspekci životního prostředí v prostorách oblastního inspektorátu v Plzni. Úřad tak měl jedinečnou

Nejucelenější sbírka růží od Jana Böhma není v Blatné ale v Bečově

ROZÁRIUM S PŘÍBĚHEM

Ing. František Hykeš

Je prosluněné nedělní odpoledne 24. září. V Bečovské botanické zahradě se otevírá Böhmovo rozárium. Velká událost a sláva. Jde o největší sbírku růží vyšlechtěných a proslavených jejich legendárním blatenským pěstitelem Janem Böhmem. Roste jich v ní ke stovce. Sice nejde ani o polovinu z původně nabízeného sortimentu, ale i tak se jedná o největší živou sbírku Böhmových růží v ČR! Například ve vyhlášených Průhonických (Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví) jich kvete pouhá čtvrtina. Také udělila bečovskému rozáriu Unie botanických zahrad České republiky statut národní sbírky Böhmových růží.

Povšimněte si: Podpůrné sloupky pro popínavé růže jsou z moderní drátěné gobionové technologie. Výplňovým materiálem ovšem není, jak je obvyklé, kámen, ale zbytky cihel. Jde o nápad ředitele Bečovské botanické zahrady J. Šindeláře. Nejenže jsou sloupky dekorativní a zajímavé, ale podle jeho slov představují též určitou paměť Bečova. Cihlová tříšť pochází ze zbouraných zdejších starých domů.

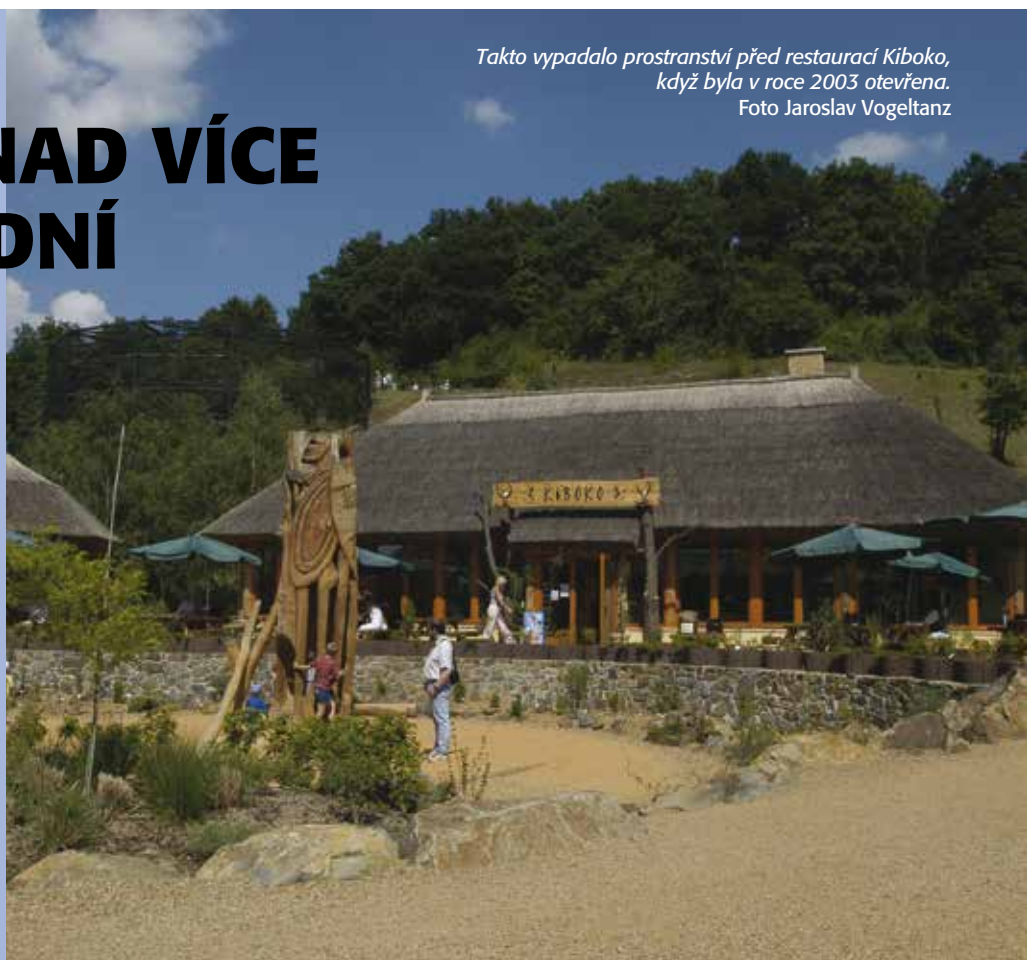
Foto 3x BBZ

UDÁLOSTÍ SNAD VÍCE NEŽ NA 365 DNÍ

Rok 2023 byl nadmíru bohatý na výročí. Ať zásadních událostí, novinek, zajímavostí, jež se staly v Zoologické a botanické zahradě města Plzně před 20 nebo 15 lety.

Zvláště štědrý na ně byl rok 2003. Téměř se nechce věřit, že se jich tolik dokázalo vtěsnat do pouhých 365 dní! V zahradě to byl rok tygra a zoo slavila 40 let na Lochotíně. Návštěvníci dostávají první skutečnou restauraci. Je samoobslužná, v africkém stylu a jmenuje se Kiboko. Březen je ve znamení masivní reklamní kampaně jaká tu ještě nikdy nebyla. O Velikonocích odstartoval doprovodný program. V následujících letech bude návštěvníky doprovázet o vybraných víkendech a svátcích od konce zimy do posledního prosincového dne. V severní části zahrady otevřela v polovině června na základě nájemní smlouvy plzeňská společnost West Media na ploše třech hektarů první DinoPark v ČR. Představil na 30 pravěkých ještěřů, vesměs v životní velikosti. Prázdniny za-

Takto vypadalo prostranství před restaurací Kiboko, když byla v roce 2003 otevřena.
Foto Jaroslav Vogeltanz

*Ředitel
botanické
zahrady
J. Šindelář*

Nechyběl ani portrét J. Böhma.

Mezi záhonky s královnami květin postává a korzuje množství lidí. Významné osobnosti, radní Karlovarského kraje, novináři, fotografové, odborná veřejnost, zástupci Blatné. Ještě v padesátých letech se právem honosila přívlastkem město růží. Postupně se tradice a sláva vytrácely, její tvůrce byl zapomínán. Prý i záměrně. Rozsahem svého podniku, bydlením, způsobem života, styky nebyl v očích tehdejší vládnoucí garnitury určitě někým, komu by se měla věnovat pozornost. Nehledě na to, co po sobě zanechal. Podle dlouholetého pěstitele růží a svým způsobem Böhmova následovníka Miroslava Šípa ze sousedních Skaličan nelze všechno svádit na komunisty. „Že neměli rádi ani jeho jméno a připravili mu neradostná poslední léta života je fakt. Jenže pravda také je, že v osmdesátých letech mu ještě minulý režim připravoval vytvořit důstojný památník v zámekovém areálu. Vývoj událostí, jeho předání původním majitelům plány ukončil.“ Před pěti lety nebyl ve Wikipedii Jan Böhm ani mezi významnými osobnostmi Blatné.

Slavnostní ceremoniál vrcholil. Rozáriu žehná P. Reginald Pavel Větrovec. Promlouvají oficiální hosté. Patřím mezi ně rovněž a tohoto privilegia rád využívám. Blahopřeji obnoviteli botanické zahrady

Ing. Jiřímu Šindelářovi k další významné expozici, oceňuji, za jak krátký čas dvou let se podařila vybudovat. (Přitom na zanedbaném zarostlém místě, na staré skládce, kde měli s hloubením jamek pro růže co dělat i chlapi...) Oceňuji, že se slavnostní otevření koná v roce, kdy se Jan Böhm před 135 lety narodil. Zároveň projevují trochu lítosti, že národní sbírka nevznikla přímo v Blatné nebo v botanické zahradě v Plzni. Nýbrž až tady v Bečově, který má s městem růží společné jen počáteční písmeno ve jméně. Jenže po skončení slavnosti mě J. Šindelář, místní patriot, opravuje a vysvětluje: „Tradice pěstování růží je zde už od baroka. Největší na Karlovarsku. Ale je tu i velmi úzká vazba přímo na Jana Böhma. Jednou přišla do zahrady starší rodina. -Pochválili to tady, prý je to zde moc hezké, udělali jste tu obrovský kus práce... Moc by nás ale potěšilo, kdyby tu rostla alespoň jediná Böhmova růže. -Myslel jsem si, že mluvím s nějakou znalou pěstitelkou růží, jenže paní po chvíli řekne: -Mým dědou byl Jan Böhm.- Právě tato dáma založení rozáriu iniciovala. Bohužel mezi přítomnými být nemohla. Už je na tom zdravotně velmi špatně. Loni k nám zavítal další Böhmův vnuk. Pan Břicháček. Ten měl zájem o růži Máňa Böhmová. Tak se totiž jmeno-

vala jeho maminka. Podařilo se mi ji sehnat. Panu Břicháčkovu tekly slzy dojetím.“

Velkým snem ředitele zahrady je doplnit bečovské národní Böhmovo rozárium na číslo 186. Takový byl celkový počet odrůd spojený s šlechtitelským jménem. Pokud by se mu to podařilo, byl by to veliký počín. Prozatím jde o velkou výzvu a úkol. Jak dostupné informace prozrazují, některé růže už jsou v nenávratnu. Například odrůda Čsl. legie. Přitom vedení České obce legionářské by tolik stálo o její znovuoživení. Třeba se ozve někdo, kdo tohle bohatství a některé další z Böhmových nedostupných výpěstků má na zahrádce.

Společně s doplňováním rozáriu už nosí Jiří Šindelář v hlavě další smělý plán. Vytvořit ucelenou sbírku původních českých odrůd jiřinek. Má pro něj už i význačné spojení. Velkého a úspěšného jiřinkáře z Plzně-Radčic Petra Bohdana, člena specializované organizace Dagla. Pokud se jim záměr podaří, bude to ještě záslušnější čin než v případě Böhmových růží. Protože nad tradičními jiřinkami odzvánění nikoliv pověstná hodina dvanáctá. Rafička hodin je ještě dál a další minuty na ciferníku neúprosně odpočítávají čas, kdy je ještě reálné zachránit alespoň jejich základní sortiment.

OKÉNKO DO HISTORIE **IRIS**

čínají na statku Lüftnerka prvním ročníkem vlastního přírodovědně zaměřeného příměstského tábora Deset dnů s kamarády ze zoo. Má kolem 50 účastníků. V září mělo slavnostní křest první číslo čtvrtletníku IRIS. K tomu, že půjde o bezplatné periodikum hlavní měrou přispěly štědrý sponzor American Chance Casinos z České Kubice a Státní fond životního prostředí ČR. Dne 15. září se rostla skupina medvěďů hnědých za značného zájmu osobností, veřejnosti a médií o večerníčková medvídka Elišku a Honzika odchovaná scénáristou Václavem Chaloupkem. Čtvrtého ledna oslaví rok života. Kmotrou Elišky je populární herečka Helena Růžičková. Mládětem roku se stal šimpanz učenlivý. Rodičům – desetiletému Baskovi a třicetileté (nejstarší ve skupině) samičce Zwart se narodilo 23. září. V září navštívila zahradu řada populárního umělců. Petr Janda společně s Milanem Broumem pokřtili v rámci promoakce poslední koncertu ke 40. výročí trvání skupiny Olympic 292. mládě želvy ostruhaté jménem Olympic; Lucie Bílá, host tohoto koncertu, se seznámila s lemury kata. Helena Růžičková uspořádala v zahradě charitativní akci ve prospěch dětské onkologie. Martin Dejdar byl hlavním protagonistou soutěžně zábavného programu Dejdaráda a pokřtil mládě guerézy angolské jménem Dardej. Září nabídlo zcela nový druh prohlídky zahrady –

komentovanou procházku setmělými expozicemi. Díky 750 000 korunám od Nadace ČEZ se začala v říjnu budovat skalní expozice pod statkem Lüftnerka pro irbisy (levharty sněžné). Do II. etapy postoupila zásluhou příspěvku ve výši 3 000 000 Kč od Města Plzně přestavba původní stodoly. Na jejím konci vznikne ve druhém podlaží expozice věnovaná ostrovu Madagaskar. Dne 19. prosince se slavnostně otevírá po téměř třiletém budování další z nosných expozic – Tygří údolí – s jeho prvním obyvatel – desetiletým samcem tygra ussurijského. Den před koncem roku uvítá zoologická a botanická zahrada poprvé v historii 300 000. návštěvníka. Tímto číslem se zařadila mezi turistickými cíli v Plzni i Plzeňském kraji bezkonkurenčně na prvním místě. Odstup od dalších v pořadí byl obrovský – v nižších statisících.

Hlavní událostí roku 2008 bylo slavnostní uvedení do provozu České řeky. Podrobně jsme událost připomněli v minulém čísle. Začátkem března byla otevřena nová expozice věnovaná přírodě severoamerické Sonorské pouště. Stavbou roku 2007 Plzeňského kraje byl vyhlášen v kategorii staveb pro sport a volný čas Dům afrických kopytníků v zoologické a botanické zahradě. Nejatraktivnějšími mláďaty toho roku se stala koťata v přírodě stále ohroženějšího irbise. Naopak nejvzácnějším mládětem je malý bulbul

čárkový původem ze Sumatry. Prozatím se ho nepodařilo odchovat žádné jiné evropské zoo, než-li právě plzeňské! První mláďata nové skupiny nosalů červených unikátních v ČR svým poddruhovým určením pokřtil v závěru prázdnin světově uznávaný český módní návrhář kubánského původu Osman Laffita. Jedno z nich dostalo i umělcovo křestní jméno. Pro velký zájem se letos konal letní příměstský tábor Deset dnů s kamarády ze zoo poprvé ve dvou běžích. Ze stanů nad Lochotinským amfiteátre se přesunul do 1. ZŠ. Den před Štědrým dnem odhalili v místech budoucích nových afrických a asijských expozic představitelé plzeňské politické scény symbolický základní kámen ke stavbě za 135 000 000 Kč z evropských fondů. Slavnostním poklepáním na balvan z přovanského kamenolomu začala oficiálně největší investiční akce ve více než osmdesátileté historii zoo. Rekordní návštěvnosti se vyznačovaly letošní Vánoce. Jen o Štědrém dnu přišlo do zahrady, prakticky během dopoledne, více jak 1 000 lidí. Letos poprvé to byly též celé rodiny. Mezi svátečními hosty byl rovněž světově proslulý fotograf Jan Saudek. Pokřtil zde samce želvy ostruhaté, nejpłodnějšího zvířete v zoo, jménem Frey, což byl v severské mytologii bůh mužské plodnosti. Na křest navázala umělcova autogramiáda.

Překvapení za hliník

Text a foto František Hykeš

Přisedám si k několika paním učitelkám. Děti si dál hrají, ale přece jen chvíli co chvíli se některé z nich zadívá na návštěvu. Jsem pro ně něčím novým, neokoukaným a děti mají změnu rády. Po chvíli ke mně přiběhne hezký vietnamský klouček. Podá mi ruku, ukloní se, řekne mi ahoj. A tak jak přiběhl, odběhne si zase hrát. „Rád se seznamuje,“ jakoby jeho smělost omlouvala jedna z učitelky. „Bylo to milé,“ sdělují jí svůj pocit. Dostávám kávu,

je to Ruda a odted' je tu s nimi. Tak si totiž pokřtili skutečného klokana rudokrkého v Zoologické a botanické zahradě města Plzně, jehož jsou patrony. Celá Mateřská škola ve Staňkově. Za sběr použitého potravinářského obalového hliníku. A svojí pílí si dlouhodobě mezi sběrači z celého kraje drží stabilně krásné třetí místo. Po Mateřské a základní škole v Dolní Bělé na severním Plzeňsku a Mateřské a základní škole v Bělé nad Radbuzou rovněž v okrese Domažlice. Plyšové zvířátko je dalším poděkováním za jejich výkon, ale hlavně satisfakci za určité kovidové organizační zmatky a nesrovnalosti při adopci skutečného klokana.

„Tak děti, hezky poděkujeme“, vybízí je paní učitelky. „Do zoologické zahrady se podíváme tak jednou do roka, ale tenhle Ruda bude s námi každý den. A bude nám připomínat, kam s hliníkem. To my ale dobře víme...“, končí proslov hlavní organizátorka sběru Martina Konopíková.

Výsledky školky jsou samozřejmě i vizitkou rodičů dětí a pomáhají též další staňkovští občané. Sebranými kilogramy se potom ráda pochlubí v místních novinách. Jako nedávno: „Uplynulý školkový rok 2022/23 se nesl ve znamení ochrany přírody, byl plný akcí s environmentální tematikou. Děti se zúčastnily mnoha výletů, kde se dozvěděly spoustu zajímavostí: Den s Lesy ČR v Mezhořezích se sázením stromků, ukázkou těžby dřeva, přehlídkou dravých ptáků, zvířecími hádankami, Bramborový den ve školce, akce bezpečný pes, divadlo s Pohádkou z paloučku, návštěva plzeňské zoo a Farmaparku u Toma... Kontinuálně probíhal sběr hliníku. Do zoo pro klokana rudokrkého. Od jara 2019 už jsme ho nasbírali 2 462 kg!“

Při dopisování těchto řádek mi píplá esmeska. Sdělovala: Dovezli jsme 105 kg hliníku.

Foto Jaroslav Bican

Bude to příští rok pět set?

Setkání kmotrů zvířat v plzeňské zoo se letos konalo 21. září a dorazilo na ně úžasných více než 400 zástupců adoptivních rodičů zvířat. Spojeno bylo tentokrát s akcí Vodárna krmí tučňáky. Krátce před 17.30 hod se opravdu uskutečnilo mimořádné krmení tučňáků Humboldtových. Hlavní partner zahrady – Vodárna Plzeň – přítomné rovněž osvěžila vodním barem a její host Culinka (na fotografii) – spolukmotra tučňáků – pobavila zejména děti.

Čas skupinových komentovaných prohlídek byl na přání kmotrů po loňském setkání posunut o hodinu tak, aby alespoň jejich závěr měl podobu večerní až noční procházky po zoo.

Úvodní tradiční přivítání, poděkování, představení novinek a předání upomínkových předmětů včetně časopisu Iris se tentokrát odehrálo před Tropickým pavilonem. (mv)

Foto František Hykeš

proč jsem přijel, ví všechny, ale jediná netuší, jaké jsem jim a hlavně dětem přivezl slíbené překvapení. Pečlivě ho ukrývá velká neprůhledná plastová taška. S prozračením nespěchám. Pomalu upijím ze šálku a pozoruji si šťastné a spokojené si hrající děti. Samy spolu, bez slovníků, natož tělesných šarvatek. Nikdo nikomu nebere hračky. Třída je mile podzimně vyzdobená, je mi tu hezky. Čas běží a další program třídy mě nutí odtajnit překvapení. Děti se rychle seběhnou, aby něco nepropásly. Ano, je to plyšový klokán s malým klokánkem v kapse. Ruda, Ruda, křičí a je jim jedno, že je to klokanka. Pro ně

IRIS MINIMUM PRO OCHRÁNCE A PŘÁTELE PŘÍRODY

Největších rozměrů a nejvyššího věku se u nás nejčastěji dožívají národní stromy lipy (na fotografii) a dále duby. Ty bývají domovem vzácného páchníka hnědého. Foto Jiří Kadera a Vlastimil Cihlár

Vichřice kácí stromořadí

Po každé vichřici je krajina chudší o nějaký starý strom, mnohdy i památný. Někdy sice „jen“ plný dutin s prosyňující korunami, ale i takové jsou v přírodě důležité. Dokonce nezbytné. Slouží jako hnízdiště pro ptáky. Místo pro život v něm nachází nejrůznější hmyz. Jenže každá vichřice vedle fyzicky poražených stromů znamená následně konečnou životní fázi též pro další jim podobné. Majitelé a správci alejí, zámeckých a veřejných parků, kde takových dřevin roste nejvíce, se zaleknou jejich možného pádu při každém dalším poryvu větru a nechají je preventivně porazit. Pro přírodu a život v ní to znamená další citelnou ztrátu, ale divit se jim nelze. Co kdyby padající strom, nebo jeho část, někoho zranila, natož usmrtila. Zodpovědnost by byla jednoznačně na nich. Tvrdý rozsudek byl vyřčen dokonce za strom spadlý na člověka v lese. Verdikt zněl, že majitel porostu mu nevěnoval (tomu konkrétnímu stromu) náležitou odbornou péči. Jako by mohl znát zdravotní stav od kořene po poslední větev každého jednoho smrku, borovice, dubu... ze stovek, tisíců dalších. S postupující kůrovcovou

kalamitou a zaostávající těžbou kalamitního dřeva byl v neohroženějších místech dokonce vyhlášen preventivní zákaz vstupu do takovýchto lesů.

Za poslední léta padlo starých stromů, ať při časových vichřicích, nebo za pilou, velké množství. Současně je pravdou, že soustavnou péči stromořadím a parkům dlouhá léta nikdo nevěnoval. A tento dluh je znát a je napravován. Naštěstí nejen kácením, ale i výsadbou nových stromů. Jenže to se přes nás ještě přežene vichřic, než jejich koruny poskytnou dostatečný stín poutníkům a příhodný životní prostor pro ptáky a hmyz...

Ve stromovém domku nad expozicí Amazonie v Zoologické a botanické zahradě města Plzně si může návštěvník přečíst i následující řádky: „Bohatství v krajině nejvíce dávají stromy staré, nemocné a suché. Poskytují nejširší nabídku stanovišť, potrav, různých doupat. Proto bychom je neměli kácet, likvidovat. Ničíme tak pestrou paletu života.“ Svatá pravda. Jen kde pro ně vzít prostor, když už dávno nežijeme v divočině a všechno se podřizuje člověku... (fh)

Budou Krušné hory chráněnou krajinnou oblastí?

Podíváme-li se na geologicko-geografickou mapu ČR, uvidíme naši republiku rozdělenou na hercynskou a karpatskou část. Oba dva tyto celky přibližně kopírují historické země Čechy a Moravu včetně Slezska. Hranice Čech pak většinou určuje Český masiv, po jehož obvodu se vypínají liniová pohoří tvořící ve své ose státní hranice. Patří sem Šumava a Novohradské hory na jihu, Hrubý Jeseník na východě, Orlické hory na severovýchodě, Krkonoše a Jizerské hory na severu a Český les, Smrčiny a Krušné hory na západě a severozápadě. Většina z nich je plošně chráněna, některá už půlstoletí, jako chráněné krajinné oblasti (CHKO) či dokonce národní parky. Výjimkou jsou Krušné hory. Jsou posledním rozsáhlým pohořím bez plošné ochrany. Přitom patří rozlohou a především délkou přesahující 120 km k našim nejvýznamnějším horským celkům.

Zmíněná pohoří jsou jakýmsi propustným deštníkem: Voda do nich nepřitéká, pouze na ně prší a sněží; srážky pak postupně odtékají do nižších poloh. V Krušných horách ve vrcholových partiích napříč ročně přes 1 000 mm srážek. Zadržuje je tomu uzpůsobené horské lesy s převládajícími podmačenými a rašelinnými smrčiny. Jak lze již z názvu vnímat, jedná se o místa s vysokou hladinou spodní vody a přítomností mechů rašeliničů. Stejně jako v Krkonoších a především na Šumavě se rovněž zde v chladném a vlhkém prostředí vytvořila rozsáhlá rašeliniště a vrchoviště. Těm se daří srážky zadržovat ještě daleko důkladněji než podmačeným lesům. Drží se v několikametrových vrstvách rašeliny. Tyto přírodní „houby“ pak vodu postupně uvolňují po celý rok do potoků včetně doby, kdy několik měsíců téměř neprší. Formování těchto zádržných přírodních společenstev, tedy jakéhosi přirozeného vodohospodářského systému, trvalo tisíceletí a právě on je základem fungování krajiny pod horami.

To, že situace není ale až tak idealistická, naznačuje mimo jiné i obecné povědomí o Krušných horách. Prošly staletím hornického dolování, které značně zasáhlo do jejich přirozeného rázu. Mnohá rašeliniště byla již před staletími odvodněna. Pohoří ovlivnila rovněž fáze pozdní industrializace se všemi dopady energetického rozvoje v 2. polovině 20. století v sousedních hnědouhelných pánvích. Střední a starší generace pamatuje obrázky mrtvých lesů Jeleníků a Krušných hor. Příčinou byly zejména imise oxidů síry produkované uhelnými elektrárnami bývalého východního Německa. A tato vzpomínka nezanikla v mnoha z nás dodnes. A to přestože je většina měřitelných parametrů už delší dobu na druhé straně křivky a náhradní lesní porosty, dnes již dospělé, osídlily nazpět původní horské druhy včetně tetřívky obecné. Jeho početnost v Krušných horách dosahuje 1/3 celé české populace.

Jihozápadní část pohoří, kde je hlavní hřeben hor nejvyšší a mnoho vrcholů převyšuje hranici jednoho tisíce metrů, patří mezi nejvýznamnější oblasti horských rašelinných společenstev. Tvoří je rozsáhlé vlhké lesy, desítky velkých vrchovišť, vysoké desítky malých, nespočet přechodových rašelinišť a lesních pramenišť se všemi na ně vázanými druhy vzácné flóry a fauny. Naopak severovýchodní polovina, jež je průměrně nižší, oplývá na jižních svazích bučinami přírodního charakteru nemající výměrou v Čechách obdoby. Uvedené hlavní přírodní formace doplňují v bezlesí druhově velice bohaté horské květnaté louky. Ty se vyvinuly díky dlouhodobému hospodaření. Krušné hory byly hustě osídleny již od pozdního středověku a v raném novověku patřily k nejosídlenějším horám ve střední Evropě. A zemědělství bylo nedílnou součástí zdejšího hornického života. Jak intenzivní hornictví, tak zemědělství ovlivnily krajinu Krušných hor téměř natrvalo, včetně současnosti. Povrchové terénní pozůstatky po hornické činnosti jsou zde patrné dodnes a staly se tak součástí zdejší kulturní krajiny. Na mnoha lokalitách se tak vyvinuly specifické biotopy – sejpy po rýžování rud, rudné hlušínové haldy po těžbě, propady a jámy důlních

Podzimní scénérie v rašelinné smrčíně.

Velký močál je nejcennější vrchoviště v ČR.

děl. Ty všechny jsou místem prosperity keříčkových brusnicových vřesovišť či biotopu vlhkých propadlin imitujících prostředí krasových propastí. Byť s kyselým žulovým podložím, tedy druhově výrazně chudší. Opuštěné podzemní prostředí stojí za vznikem další krajiny, krajiny s geologickým bohatstvím mineralogických unikátů a vědou ještě nepopsaných bakterií a řas. Navíc vhodné pro zimování více jak 10 druhů netopýrů, jejichž kolonie zde přesahují tisíce jedinců.

Shrme si tedy: Bučiny, rašelinné lesy, vrchoviště, rašeliniště, prameniště, horské květnaté louky a vřesoviště se širokou škálou vzácných rostlinných a živočišných druhů. Vedle toho historickou těžbou formovaná kulturní krajina se silnou pamětí v podobě zachovalé architektury, urbanistického členění sídel, existujícími pozůstatky po těžbě doprovázené specifickou přírodou. To všechno jsou atributy výjimečné, neopakovatelné a nemající obdoby. Tedy hodné ochrany.

Krušné hory však stály dlouho stranou zájmu, a to i v očích přírodovědců. Obecně se do nich moc nejezdilo a málokdo tu bádá, s výjimkou místních odborníků, nejčastěji z řad muzejních pracovníků. Vše se změnilo až s mapováním biotopů v rámci přípravy evropské sítě Natura 2000, kdy bylo celé území hor podrobně botanicky prozkoumáno. Výsledky byly velmi překvapivé: Začaly se tu vyhlášovat rozsáhlé evropsky významné lokality zaměřené na rašelinné a luční biotopy, na bučiny. Spolu s již existujícími přírodními památkami a přírodními rezervacemi tak rozšířily fragmentární ochranu toho nejcennějšího. Právě v této době se začalo uvažovat o ucelené ochraně přírody a krajiny celých

hor. Zvýšené povědomí o přírodních hodnotách a postupné ochranné počiny vedly až do stádia příprav podkladů pro představení záměru vzniku CHKO Krušné hory. Protože CHKO vyhláší nařízením vláda ČR, pověřilo Ministerstvo životního prostředí ČR svoji odbornou organizaci Agenturu ochrany přírody a krajiny ČR ke zpracování konceptního návrhu. V souběhu s touto aktivitou začaly v Karlovarském a částečně taktéž v Ústeckém kraji pracovat odborné skupiny. Ty tuto myšlenku diskutovaly ve všech dotčených oblastech od lesnictví, přes územní rozvoj až po turistiku. V Karlovarském kraji vznikla SWOT analýza přínosů a obav z případné CHKO. Ta se stala podkladem pro kladné rozhodnutí Rady Karlovarského kraje aktivně podporovat vznik CHKO. V současné době (2. polovina roku 2023) probíhá se samosprávami obcí diskuse nad návrhovými materiály vytvořenými Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR. Jednání jsou to otevřená, zástupcům obcí jsou vysvětlovány formy a rozsah zvýšené ochrany, faktické změny v rozhodování. Ale také přínosy z konceptního přístupu k celkové ochraně hor a zvýšené podpory péče o životní prostředí. Zároveň jsou také vyvraceny často šířené mýty o omezení hospodaření, rozvoje obcí či pohybu v horách. Ne vždy se to však daří dokonale.

U místních panují často obavy ze zúžení jejich práv v zemědělském i lesnickém hospodaření. V obecních zastupitelstvech je to strach z byrokratického omezení výstavby a rozvoje obcí. Přes vysvětlování konceptu předem nastavených trvalých pravidel zakomponovaných do územních plánů obcí a posuzování stavebních záměrů dle připravovaných studií preventivního hodnocení krajinného rázu se nedaří část obyvatel Krušných hor přesvědčit o výhodách a partnerské spolupráci. Přestože založené na dlouhodobé podpoře udržitelné prosperity tamního území vycházející právě ze zdejších přírodních podmínek a trvalých hodnot. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK), by byla jediným orgánem ochrany přírody v celém území a nahradila by tak rozhodovací roztržičnost deseti obcí z rozšířenou působností a dvou krajských úřadů. Už dnes spolupracuje na konceptním turistickém využití hor. Podílí se na jeho propagaci a podporuje měkký turismus. Vydává populární materiály o hodnotách pohoří. Především ale směřuje nemalé finanční prostředky do obnovy a zlepšení přírodních hodnot jak v lesích, tak na ladem ležící půdě. Obnovuje mokřady, revitalizuje s místními partnery rašeliniště. V existující CHKO by mohla svoji činnost, navíc rozšířenou o zvýšenou podporu zemědělského hospodaření, uplatnit v mnohonásobně větším rozsahu. Vždyť pokud stát považuje nějaké území za přírodně významné, přebírá na sebe i spoluzodpovědnost za péči o ně.

Rok 2024 by měl být pro vyhlášení či nevyhlášení rozhodující. Po zvážení výstupů z jednání zaujme MŽP v čele s ministrem životního prostředí stanovisko, zda započne legislativní proces přípravy k vyhlášení CHKO Krušné hory či myšlenka bude uložena do spodních šuplíků. Na hodně dlouho nebo dokonce nadobro. Obojí by bylo samozřejmé v neprospekch Krušných hor.

Text a foto Ing. Petr Krása

Letos babí léto nezradilo

Jakoby si letos chtělo počasí hodně, hodně udobřit pořadatele zářijového doprovodného víkendového programu na statku Lůftnerka a požádat je o odpuštění za loňský rok, kdy místo babího léta vládnul po oba dva týdny listopadový podzim. Škoda to byla zejména pro loňskou novinku – velké moravské vinobraní v režii Hospody na statku a společnosti Aquifarm ze Znojemska. Naopak letos, v repríze, se opravdu vydařilo. Opět nechyběly výtečný burčák, ochutnávka nejlepších vín z nabídky Šlechtitelské stanice ve Velkých Pavlovicích, ale také různé speciality k nim podávané a farmářské produkty.

Ukázky hroznů
vypěstovaných
J. Kratochvílem
u Plzně.

ZÁŘIJOVÝ NÁVRAT DO LOCHOTÍNSKÝCH VINOHRADŮ

Vínu zasvěcený druhý zářijový víkend připomínal, že na svazích Lochotína bývaly kdysi četné vinohrady a Lůftnerka je posledním dochovalým místním viničním statkem. Samozřejmě i tentokrátě dvou-denní Slavnosti babího léta s podtitulem Zahrada podzimu nabídly též tradiční výstavu jiřinek, ukázkou módních kulovitých chryzantém, přehlídku vinných hroznů a ovoce. Výstava jiřinek znovu jen potvrdila, že tato květina z našich zahrádek ustupuje a jejímu pěstování se věnuje stále méně zahrádkářů. Největší obdiv vzbudila u četných návštěvníků opět kolekce velkokvětých královen babího léta od Petra Bohdana z Plzně-Radčic. Nabídku pozdně letních a ranně podzimních odrůd ovoce poskytli znovu zahrádkáři z Horní Bělé na severním Plzeňsku. Stolní a moštové vinné hrozny letos pocházely ze třech míst: Z Vinice sv. Kláry v Botanické zahradě hlavního města Prahy, z vulkanických půd a rekultivovaných důlních výsypků v okolí Mostu a z Nevřene u Plzně. Velký plzeňský vinař Ing. Jan Kratochvíl dokáže ve zdejších klimatických podmínkách vypěstovat hrozny, jež mohou směle konkurovat třeba těm pražským.

Letošní novinkou pro děti i jejich rodiče byla při Slavnostech babího léta oblíbená naučná stezka. Podobou byla poněkud jiná, než jsou ty

ostatní. Jejím obsahem bylo podzimní poznávání okolí statku Lůftnerka.

ŘEMESLNICKÝ VÍKEND PONĚKUD JINAK

Každoroční festival lidových řemesel a dovedností k užítku i potěše vystřídal letos Oživlý statek. Dů-

vod? Změna je život a především snaha nabídnout zajímavý, poučný, tvořivý program, nikoliv pouhý trh. O ukázkou lidových řemesel a dovedností návštěvníci ovšem ochuzeni nebyli. Svůj um předvedli mlatci s cepy z historického mlýna Hoslovice v Pošumaví, dobu sekání trávy i obilí kosami přiblížil František Baloun z neformálního Spolku sekáčů a kosců ČR. Skutečná řemesla reprezentovali kovář, drátenice, hrnčíř... Nechybělo ani historické praní prádla v neckách a na valše. Nevěřicně na ně hleděly nejen děti, ale též jejich maminky a dokonce mladší babičky.

Nesrovnatelně více bylo v kontextu s předchozími lety na Oživlém statku tvořivých dílniček a řemeslnických a objevitelských stánků s řadou interaktivních úkolů, otázek, poznávacích a soutěží. Děti se tak mohly stát na chvíli cukráři, pekaři, obuvnickými tovaryši... Na řemeslnické naučné soutěžní stezce zase měly příležitost si ověřit vědomosti o některých, dnes už třeba jen historických, řemeslech. Samozřejmě za správné odpovědi a splnění úkoly na ně čekaly zajímavé ceny.

Bonusem sobotního programu bylo folklorní vystoupení Tanečního klubu IMPRO Pionýrského oddílu Mikulka pod vedením Věry Řežábové.

Obě zářijové akce se konaly za finanční podpory Plzeňského kraje, Města Plzně a Nadace 700 let města Plzně. (eš)

Foto 2x František Hykeš

Mistr kovář a jeho
malý učeň.

Hold drobným chovatelům

Zářijový vlajkový program na statku Lůftnerka završila první říjnovou sobotu již každoroční prezentace původních plemen drobného hospodářského zvířectva a záslužné práce členů Českého svazu chovatelů pod názvem České – hezké. Zdůrazněn byl rovněž význam statku při zachová-

ní a reprodukci tradičních, zejména tuzemských, plemen. Domácí produkci ovoce představily Sady Nebílovy zemědělského podniku Lukrena z Dolní Lukavice na Přesticku. V současné době se ovoce, především jablka, pěstují velkovýrobně v Plzeňském kraji na čtyřech místech: Ve Vra-

nově u Radnic, v Těnovicích na jižním Plzeňsku, ve Velkých Dvorcích na Tachovsku a ve zmíněných Nebíloveh. Při současné dotační politice EU a stále větší nabídce ovoce z dovozu je otázkou, jak dlouho výsadby dokáží majitelé provozovat. (rz)

Běh pro dvojnásobně dobrý pocit

Foto Ivana Jandová

V sobotu posledního září se uskutečnil jubilejní 20. ročník běhu Kilometrovkou po šesti. Po nevládném dopoledni nakonec dokonce i svítilo slunce a pro akci pořádanou spolkem přátel zoologické a botanické zahrady tak bylo ideální počasí. Běželo se pro zdravého ducha a také

byla možnost podpořit psí útulek v Borovně U Františka na Rokycansku. Forma podpory byla jak materiální, pořízením předem avizovaných potřeb, tak finanční. Po zdolání kilometrové vzdálenosti mohli účastníci prověřit své znalosti a zároveň si zasoutěžit v psí stezce směřující k Lochotínskému amfiteátru. V něm a v přilehlé části parku se tradičně konal doprovodný program před spočítáním výsledků a vyhlášením nejlepších běžců. Letos byl především o pohybu. Různé sportovní disciplíny připravilo Centrum Krašovská aktivity. V parku se zatím běhalo jako o závod, protože zde probíhala ukázka psího sportu flyball v podání týmu Pilsen F.A.S.T. Nejde o moc známou disciplínu – v podstatě se jedná o psí štafetu. V Čechách se běhá již 20 let. Novinkou letošního ročníku byla možnost podpořit záchranné projekty plzeňské zoologické a botanické zahrady. Konzultaci veterinárních problémů opětovně nabízeli spolupořadatelé „Kilometrovky“ z veterinární kliniky RPVET v Plzni na Borech. Na stupních vítězů se umístili: Michal Císlar (03:15) s Eivou, Alena Odstrčilíková (03:39) s Mefistem a Julie Soukupová (04:04) s Kendym; ten zároveň získal titul psí sympaták závodu. Do psího útulku v Borovně, kde rovněž pomáhají plemenu bígl po ukončených pokusech v českých výzkumných laboratořích, putovalo 3 470 korun. (ij)

Bátí se je žádoucí

Bu-bu-bu aneb Zoostrašení se konalo první listopadovou sobotu po čtvrté. Řadě strašidel dominovaly masky na chůdách ze skupiny Lorika, největší pozornost sklídl zvláštní zelený pavouk či velký bubák v závěrečném lampiónovém průvodu. S typickými českými strašidly seznámila návštěvníky soutěžní strašidelná stezka. Na jejím konci u nosorožčí vyhlídky se nacházela rovněž oblíbená dílna pro výrobu nejrůznějších strašidel. A poněvadž každé podzemí bývá obvykle více či méně tajemné, někdy i strašidelné, na programu byly též opakovaně krátké komentované prohlídky expozice Svět v podzemí. Po celý den bylo možné ve vyhrazené čase sledovat u vybraných zvířat dýňový enrichment. Ten pro ně představoval zpestření jídelníčku nebo zajímavý herní prvek. Nejintenzivněji si ho nejspíš užili lvi berberští v čele s jejich nejmladšími představiteli. Lvičata zprvu dýně zkoumala a pak zjišťovala jejich odolnost. Speciální menu nabízela též gastrozařízení. Bylo možné si vybrat strašidelné moučníky nebo dýňové pokrmy. Zoo podporuje řadu záchranných projektů, přispět na ně různou formou bylo možné i při halloweenské sobotě. Na její závěr se uskutečnilo speciální led show od Rinas Company v Lochotínském amfiteátru. (uj)

Desetiletí rozběhaného Česka

Obdobně jako už loni i tentokrát předcházela Zoostrašení páteční podvečerní tříkilometrový charitativní běh po zoo v režii organizace Rozběháme Česko. Právě letos slaví tento projekt první dekádu svého trvání. Celkem vyběhal za tu dobu přes 14 000 000 korun. Letošní běh ve znamení retro stylu sešefelou zahradou byl věnován nosorožčímu páru a na jeho chov vydělal 63 975 Kč – obdobnou částku jakou organizátor předával zoologické a botanické zahradě v roce 2022. (rd)

Česko-slovenské Strážovské vrchy

Text a foto Ing. František Hykeš

Před pěti lety, u příležitosti 100. výročí založení Československa, jsme se v této rubrice vydali na čtyři známá místa v ČR, která nesou cizokrajně znějící jména. Tehdejší dluh vůči Slovensku napravujeme letos, při 105. výročí vzniku republiky. Inspirovat jsme se nechali osobností nejen mezi botaniky – RNDr. Václavem Větvíčkou. Ten v roce 2018 představil v Dobrých jitrech Českého rozhlasu 2 a poté rovněž knižně (Jak voní můj domov) česká a slovenská místa shodného či podobného názvu. Zaujali nás Strážovské vrchy v Pošumaví a Strážovské vrchy na západě Slovenska.

PŘÍRODA TĚMĚŘ PANENSKÁ V CIVILIZAČNÍM OBKLÍČENÍ

Ty české jsou pojmenovány jen na podrobných mapách. Na těch ostatních se skrývají pod širší identitou Šumavské podhůří. To slovenská vrchovina je nepoměrně rozlehlejší a podstatně vyšší. Přesvědčili jsme se o tom hned první den expedice. Slovensko oslavovalo dnem pracovního klidu národní povstání ve čtyřicátém čtvrtém roce, celý den lilo. Náznorná ukázka zvolna postupující tlakové níže s širokým pásmem oblačnosti od západu. V pondělí jsme jí ujeli, v úterý nás dohonila. Podmínky tak maximálně pro cestování autem.

Povážská Bystrica, Žilina, Rajec Teplice, Rajec (se stáčírnou přírodní vody známé též u nás), Nitranské Pravno, Prievidza, Nováky, Bánovce nad Bebravou, Trenčín, Dubnica nad Váhom, Ilava, Povážská Bystrica. Taková je přibližná hranice Strážovských vrchů na Slovensku. Pěkné kolečko. Respektive hezky protažený ovál jsme obkroužili. S jedinou odbočkou do nitra hor. Do Čičman. Do přípotoční vsi na říčce Rajčanke protékající celou rájeckou kotlinou a v Žilině se vlévající do Váhu. Architektura pavlačového roubeného domu s bílou kresbou geometrických tvarů na černých trámech ji činí jedinečnou na celém Slovensku. Nad

vesnici se zdvihají dva významné vrcholy; jeden z nich je nejvyšší horou pohorí (1 214 m n. m.) a jmenuje se Strážov. To on mu dal jméno, zatímco českému „dvojčeti“ bývalé krajácké a ještě předtím strážní městečko. My ale vidíme jen kapky deště a mihající se stěračce.

Při cestě zpět na hlavní silnici děláme s kolegou nad krajinou několik závěrů: Proč jsou Strážovské vrchy vůbec chráněnou krajinnou oblastí? Vždyť s minimem sídel, silnic, nepropustností listnatých lesů až pralesů (pokrývají téměř 80 procent území), celkovým terénem se chrání prakticky samy.

Pokračování na straně 18.

Pokračování ze strany 17.

Po průjezdu aglomerací Prievidza – Nováky tuto myšlenku poněkud korigujeme. Sotva nás dovede silnice k Váhu a my projíždíme prakticky nepřetržitě až do Povážské Bystrice intenzivně obydleným a průmyslovým Povážím – a buduje se ve velkém dál, spíše se divíme, jak jsou v tomto civilizačním sevření Strážovské vrchy zachovalé, plné divoké přírody, nezníčené člověkem. Druhý den nám naše průvodkyně, zooložka Správy chráněné krajinné oblasti Ing. Ivana Kalafusová silně oponuje: „Kdepak, to je jen prvotní a letmý pohled. My se naopak o vrchy bojíme. Nebezpečí jsme spatřovali, když sem začala pronikat turistická infrastruktura v podobě hotelů a dalších ubytovacích možností. Jenže módou několika posledních let je stavět rodinné domky na svazích nad původními vesnicemi. Většinou jsou povolovány. Míží tak podhorské louky, jejich vegetace, živočichové na ni vázaní, celkový ráz okolí. V okolí Podskalského Roháča pronikla do oblasti různými tlaky a známostmi i soukromá obora.“

Jak hornatou je Slovensko zemí, si přes věk pamatujeme ze školy a dokládá nám to od přejezdu státní hranice v Bílých Karpatech. Tady můžeme hádat: Jsme na konci Strážovské vrchoviny nebo už na začátku Malé Fatry? Je-li rozmezím řeka Nitra, silnice se už vine Malou Fatrou. O několik desítek kilometrů při pohledu do mapy, abychom se ujistili, že jedeme správně, zahlédneme další pojmenované vrcholky vrchoviny: Má jméno Magura. Proboha, kolik těch Magur na Slovensku vůbec je... A proč je to tak frekventované jméno?

Kousíček za Prievidzou míjíme na pohodlný dohled Bojnici. Upřímně: Park jsem si představoval rozlehlejší a zámek romantičtěji posazený. Ač se mraky protrhaly a přestalo pršet, jedeme dál. Do místní zoo ale přece jen učiníme malý vhléd.

I když pouze zprostředkovaný: Poslední den expedice, když se s námi přišel pozdravit ředitel Správy CHKO Ing. Beňadik Machcinik. Přerušil dovolenou, aby se nás zeptal, jak se nám jeho kolegyně věnovaly a také, zda by nebylo v plzeňské zoo místo pro nějakého slovenského medvěda hnědého. Profesně je mu problematika těchto šelem, které nemohou zůstat z různých důvodů na svobodě, velmi blízká a tíživá. „Většinou se končí tato zvířata v zoologické zahrádě v Bojnících. Jenže ta už je jimi přeplněná. A ostatní zoo v rámci jejich české a slovenské unie o ně jeví minimální zájem. Chápu. Předávací administrativa není jednoduchá. Navíc zoo by měly chovat především druhy ohrožené vyhynutím.“ Zda si pan ředitel našel uprostřed dovolené chvíli času spíše kvůli nám nebo medvědům, není podstatné. Obojí možnost je sympatická. Pro nás, stejně jako pro medvědy! (Vyskytují se i ve zdejší CHKO, i když ojedinelé.)

POD OCHRANOU STÁTU I EVROPY

Ve Strážovských vrších a na ně severněji navazujících Súlovských skalách je opravdu co chránit. K tomuto závěru dospěl v roce 1989 stát vyhláše-

Nejvyšší hora Strážovských vrchů Strážov (v pozadí).

ním CHKO o výměře bezmála 31 000 ha a v roce 2004 ztvdila tuto skutečnost rovněž Evropská unie začleněním takřka celého území do evropského systému ochrany přírody NATURA 2000. K nejcenějším patří stanoviště na vápencích a teplomilné skály. Co nabídnout mají ale taktéž chladná a vlhká údolí dvou zdejších raritních útvarů Manínského a skromnější Kostolecké tiesňavy (úžiny – soutěsky) a také louky a pastviny, stejně jako mokřady. Na „naturovém“ území Strážovské vrchy se nachází jednadvač biotopů evropského významu a sedm biotopů národního významu. Mezi rostlinami je plných 66 druhů majících v SR ochranu. Vzhledem k podloží tvořenému převážně vápenci, případně dolomity, vápnitými slepenci (v Súlovských skalách dostaly vlastní název súlovské slepence) a vápnitými pískovci jsou zde výrazně zastoupeny vstavače. Takové geologické poměry obvykle nabízejí rovněž krasové útvary. Je tomu tak i zde. V Mojtínském krasu a v okolí Strážova je evidováno kolem 200 jeskyní různé velikosti. Nejdelší z nich je s délkou jeden kilometr Četníkova svatba právě nedaleko vrcholu Strážova.

Oměj tuhý moravský, karpatský endemit.

VŮZ SE TUDY NEPROTÁHL

Většina chráněných přírodních útvarů má z hlediska zachování jejich původnosti obecně smůlu v tom, že jsou současně vyhledávanými turistickými cíli. V CHKO Strážovské vrchy, zahrnující rovněž Súlovské skály, tomu není jinak. Naštěstí největší zájem se stále soustřeďuje do třech top míst. Jsou to v pořadí atraktivnosti Manínská tiesňava prakticky na okraji Povážské Bystrice sevřená mezi již z dálky nepřehlédnutelným Velkým a Malým Manínem. Dále Súlovský horský „amfiteátr“ s množstvím bizarních skal a se skalní Gotickou branou a konečně Kostolecká tiesňava. První i druhou oblastí vedou naučné stezky, jsou zde též četné horolezecké terény. Naštěstí většina vzácných rostlin a živočichů roste a žije na nepřístupných skalách, takže poškozování a rušení není až tak velké. I proto, že horolezectví je regulované a podléhá potřebám ochrany přírody. Pomineme-li fakt,

Manínská tiesňava.

že ještě před sto lety byly skalní útvary obnažené a Manínský potok nebyl lemovaný břehovými porosty, největší zásah do svého vzhledu má soutěska už snad za sebou. Poněvadž její nejužší místo bylo pro koňské povozy neprůjezdné, formani museli zboží vyložit, vozy rozložit a znovu složit, a teprve potom pokračovat v jízdě, byl v roce 1933 tento problematický bod v údolí rozšířen odstředem. Na současných tři a půl metru.

A na úplný závěr se ještě podívejme prostřednictvím Václava Větvičky na zcela protilehlý konec pohorí: (Mimochodem letos oslavil pětáosmdesátiny. Takže do dalších let vrchovatě zdraví!) „Jižní okraj Strážovských vrchů je území mimořádně teplé. A je doslova růžovým rájem. Roste tu zcela přirozeně a bez člověčího přičinění i keř ruje vlasatá. Patří do exotické čeledi, skupiny rostlin ledvinovnikovitých. To jsou rostliny se zvláštním metabolismem, někdy vonné, jindy s vůní opačnou. A tak není divu, že u obce Timoradza je jediná lokalita tohoto keře na místě, jemuž se říká Smradlavý vršok.“

Foto 3x František Hykeš

ZNÁME SE?

Čtvrté kolo soutěže, v níž poznáváte zvířata označená ve výročních zprávách Zoologické a botanické zahrady města Plzně zkratkou EEP – Evropský zachovný program, je věnováno želvám. Ve výroční zprávě za rok 2022 je vyjmenováno 42 chovaných želvích druhů. Tři uvedené písmenka jsou u pěti z nich: U želvy bahenní, egyptské, paprscité, pavoukovité a skalní.

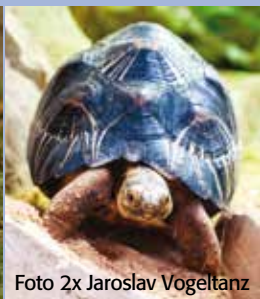

Foto 2x Jaroslav Vogeltanz

Foto Kateřina Misíková

NAŠE OTÁZKY ZNÍ:

- 1 K jaké nadřazené živočišné skupině želvy náležejí?**
- 2 Jak známo, některé želvy jsou suchozemskými, jiné vodními živočichy. Jak se jmenuje suchozemská želva dorůstající největších rozměrů?**
- 3 Která želva plzeňskou zoo proslavila v minulých letech nejvíce? A/ matamata třásnitá, B/ dlouhokrčka drsná, C/ tereka jednovousá, D/ želva ostruhatá, E/ želva pardálí?**
- 4 Mají úplně všechny želví druhy krunýř?**
- 5 Krunýř představuje pro želvy značnou ochranu. Přesto vlivem řady okolností patří A/ k mírně ohroženým živočichům, B/ k výrazně ohroženým živočichům, C/ žádné nebezpečí jim nehrozí.**

Odpovědi zasílejte na adresu: hykes@plzen.eu (nezapomeňte uvést poštovní adresu) nebo: ZOO a BZ m. Plzeň Pod Vinicemi 9 301 00 Plzeň a těšte se v případě správných odpovědí a štěstí při losování na zajímavé ceny spojené s přírodou!

Výherci z 2. čísla časopisu IRIS, ročník 2023:

Helena Kokrmentová, Kladruhy u Stříbra; Věra Hořáková, Plzeň; Ing. František Krejčí, Mariánské Lázně.

Správné odpovědi na soutěžní otázky z 2. čísla IRISu 2023:

1 A/ holubi patří mezi ptáky měkkozobé; 2 B/ řadí se mezi druhy ohrožené vyhynutím; 3 A/ v roce 1984 bylo uváděno jen 20 volně žijících jedinců holuba růžového; 4 C/ jeho domovem je ostrov Mauricius; 5 B/ kniha pojednávající o tomto holubovi se jmenuje Zlatí netopýři a růžoví holubi, jejím autorem je Gerald Durrell. 6/ holub růžový byl vyobrazen na prvním známku.

Všem výhercům blahopřejeme!

Pozor, falešný Facebook!

Vedle Facebooku zoologické a botanické zahrady města Plzně vznikly v minulých měsících poprvé v historii falešné stránky vydávající se za její pravé. Reagovaly na již ukončenou jednorázovou tipovací soutěž k délce svellečky z kobry. Zahrada po zjištění pirátských stránek okamžitě vyzvala všechny oslovené, aby nereagovali, nevyplňovali registrace, nezveřejňovali citlivé osobní údaje a tyto falešné stránky blokovali a dle svých možností nahlašovali. Profily jsou k rozeznání – jsou prázdné, bez obsahu; název je psán jiným, nezvyklým fontem písma atp. (vo)

Přehled akcí, kdy vám zoologická a botanická zahrada nabídne v roce 2024 ještě něco navíc, než jen každodenní podívanou

- 1. ledna:** Jak na Nový rok, tak po celý rok – tradiční slevová akce pro první návštěvníky v novém roce
- 19. – 23. února:** Dětský příměstský tábor o jarních prázdninách na Lüftnerce
- 3. března:** Český rok na vsi – Rozpuštělé vyhánění zimy s průvodem masek z Vinic do středu města, s topením Morany a se soutěží Plzeňský koblížek – odpolední program
- 16. března:** Otevírání České řeky, vítání jara a probouzení lesa – celodenní soutěžní program na počest nového jara (nositelé rybích jmen mají zvýhodněné vstupné)
- 29. března – 1. dubna:** Oslava Velikonoc na statku Lüftnerka – celodenní akce s rozšířeným kulturním programem
- 6. dubna:** Ptačí sobota – Celodenní naučné soutěžní program k Mezinárodnímu dni ptactva (nositelé ptačích jmen mají zvýhodněné vstupné)
- 20. dubna:** Plzeňský Den Země – ekologicky zaměřený celodenní naučný soutěžní program
- 30. dubna:** Český rok na vsi – čarodějnické odpoledne na statku Lüftnerka (návštěvníci v čarodějnickém vstup zdarma)
- 1. května:** MAY DAY pro ochranu přírody – celodenní program
Folklorní odpoledne pod staročeskou májkou na statku Lüftnerka
- 18. – 19. května:** Dny japonské kultury – celodenní program
- 25. května:** Velký den dětí v zoo – celodenní retro program
- 22. června:** Budiž léto pochváleno s finálem soutěže Květinová dívka 2024 – bohatý zábavný a soutěžní program pro všechny generace návštěvníků
- 29. června:** Adie školo, hurá na prázdniny – celodenní soutěžně zábavný program
- Červenec:** 1. a 2. běh letního dětského příměstského přírodovědně zaměřeného tábora Deset dnů s kamarády ze zoo
- Srpen – poslední týden:** 3. běh letního příměstského tábora na Lüftnerce
- 31. srpna:** Ahoj prázdniny, je tu opět škola – celodenní soutěžně zábavný program
- 1. září:** Bosou nohou – zoo všemi smysly
- 7. – 8. září:** Slavnosti babího léta na Lüftnerce s vinobráním a výstavou Zahrada podzimu – celodenní program
- 14. – 15. září:** Oživlý statek a obnovená Vinická pouť – celodenní program připomínající život našich předků
- 21. září:** Nosorožčí den – odpolední poznávací program
- 28. září:** Hravý podzim – Přes tři světadíly za medvědy – celodenní svatováclavský soutěžní program v afrických a asijských expozicích a u výběhu medvědů
Hravý podzim – Běh Kilometrovkou po šesti – odpolední rekreační běh se čtyřnohými miláčky o ceny a nabídkou velkého psího programu
- 5. října:** Hravý podzim – Zvířecí sobota s velkým srazem plyšových zvířátek o zápis do knihy českých rekordů – odpolední soutěžní program
- 1. listopadu:** Charitativní podvečerní běh o život s iniciativou Rozběháme Česko – běh na podporu záchranných projektů
- 2. listopadu:** Bu–bu–bu aneb strašidelná zoo – odpolední a podvečerní program
- 30. listopadu:** Odpolední adventní tvůrčí dílna na statku Lüftnerka na téma zdobení adventních věnců
- 7. prosince:** Čertovské odpoledne na statku Lüftnerka s mikulášskou nadílkou a celodenní hledání rohatých zvířat v zoo
- 14. prosince:** Rozsvěcení vánočního stromu na statku Lüftnerka s kulturním vystoupením – odpolední program
- 21. prosince:** Živý betlém na statku Lüftnerka – odpolední program
- 24. prosince:** Nadělte zvířátkům do jesliček, chytte si zlatou ryбку, vánoční soutěžní naučná stezka, Vánoce u šimpanzů – dopolední program
- 31. prosince:** Silvestrovský dopolední soutěžní program – Chytte si zlatou ryбку, silvestrovská stezka o ceny, po poledni přivítání symbolického posledního návštěvníka roku 2024
- 1. ledna 2025:** Jak na Nový rok, tak po celý rok – tradiční slevová akce pro první návštěvníky v novém roce

Změna programu vyhrazena.

